

Міністерство освіти і науки України

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему:

**«Ризикостійкість підприємства: індикатори визначення та
діагностика (на матеріалах ТОВ «Рідна марка»)»**

Виконав: здобувач першого рівня вищої
освіти, групи 401-ЕП

Спеціальності 076 «Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність»

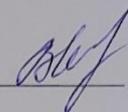
Бондаренко А.В.

Керівник: к.е.н., доц. Хадарцев О.В.

Рецензент: Чайкіна А.О.

Консультанти:

з кафедри економіки, підприємництва та маркетингу
(охорона праці)

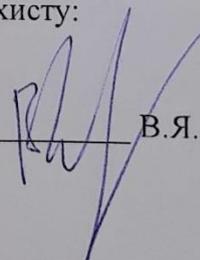
22.06.2021 р. В.В. Биба

Здобувач 22.06.2021 р. А.В. Бондаренко

Керівник роботи 22.06.2021 р. О.В. Хадарцев

Нормоконтроль 22.06.2021 р. О.В. Хадарцев

Допустити до захисту:

Завідувач кафедри 22.06.2021 р. В.Я. Чевганова

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

ступінь вищої освіти «бакалавр»

Напрямок підготовки _____

(шифр і назва)

Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки, підприємництва
та маркетингу

В.Я. Чевганова

“ 3 ” _____ 2021 року

З А В Д А Н Н Я **НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА**

Бондаренко Антон Володимирович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Ризикостійкість підприємства: індикатори визначення та діагностика (на матеріалах ТОВ «Рідна марка»)

керівник роботи Хадарцев О.В., к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “ 03 ” 03 2021 року № 158 фд

2. Строк подання здобувачем роботи 14.06.2021 р.

3. Вихідні дані до роботи Законодавство України, навчальна, наукова, довідкова та методична література, фахові періодичні видання, інформаційні ресурси, установчі документи підприємства, фінансова, оперативна та статистична звітність підприємства

4. Зміст випускної кваліфікаційної роботи бакалавра (перелік питань, які потрібно розробити) Вступ. Розділ 1. Інтернет-заказ отримання ризикостійкості. Розділ 2. Організаційно-економічна характеристика діяльності ТОВ «Рідна марка». Розділ 3. Шляхи отримання заст. ризикостійкості ТОВ «Рідна марка». Висновки. Глосарій. Список використаних джерел.

5. Перелік графічного матеріалу:

Ілюстративний матеріал у кількості 15 аркушів представлений у Додатку 1

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Охорона праці	Биба В.В., к.т.н., доцент	14.05.21 	18.06.21

7. Дата видачі завдання 26.04.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретична частина	26/04–09/05	30%
2	Аналітична частина	10/05–23/05	60%
3	Проектна частина	24/05–06/06	88%
4	Виготовлення ілюстративного матеріалу, перевірка на плагіат	07/06–13/06	95%
5	Рецензування та підготовка до захисту	14/06–20/06	100%
6	Захист випускної роботи бакалавра	22/06–27/06	+

Здобувач

(підпис)

Бондаренко А.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Хадарцев О.В.
(прізвище та ініціали)

Примітки:

- Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломного проекту (роботи) і контролю за ходом роботи з боку кафедри (циклової комісії) і декана факультету (завідувача відділення).
- Розробляється керівником дипломного проекту (роботи). Видається кафедрою (цикловою комісією).
- Формат бланка А4 (210 × 297 мм), 2 сторінки.

РЕФЕРАТ

Бондаренко А.В. Ризикостійкість підприємства: індикатори визначення та діагностика (на матеріалах ТОВ «Рідна марка»). Машинопис. Кваліфікаційна робота бакалавра на здобуття першого рівня вищої освіти зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». – Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021 р.

Робота містить 140 сторінок, 24 таблиці, 17 рисунків, 80 найменувань використаних джерел, 4 додатки.

Об'єктом дослідження є господарська діяльність ТОВ «Рідна марка».

Мета роботи – дослідити сутність ризикостійкості підприємства та її індикаторів, здійснити діагностику ризикостійкості, а також запропонувати заходи щодо формування та підвищення стійкості засад господарювання об'єкта дослідження.

У роботі досліджено теоретичні засади формування ризикостійкості підприємства, розглянуто її індикатори, розкрито зміст та методiku здійснення діагностики ризикостійкості підприємства. Здійснено оцінку організаційно-економічних засад діяльності ТОВ «Рідна марка», виконано аналіз економічних та фінансових показників діяльності підприємства. За результатами теоретичних досліджень та аналізу господарювання, у роботі розроблено шляхи формування засад ризикостійкості для ТОВ «Рідна марка», на підставі виявлених ключових загроз його діяльності. Запропоновано напрями протидії можливим загрозам і підвищення стійкості підприємства до потенційних втрат, які в подальшому мають забезпечити стабільність проведення господарських операцій, а також зростання захищеності підприємства від негативного впливу факторів ризику.

Отримані результати можуть бути використані у практичній діяльності ТОВ «Рідна марка», сприятимуть зростанню його ризикостійкості та підвищенню ефективності господарювання.

Ключові слова: ризик, загрози, ризикостійкість, критерії ризикостійкості, індикатори ризикостійкості, діагностика ризикостійкості.

ABSTRACT

Bondarenko A.V. Risk resistance of the enterprise: indicators of definition and diagnostics (on materials of “Ridna Marka” LLC). Typescript. Qualifying work of a bachelor for obtaining the first level of higher education in the specialty 076 “Entrepreneurship, trade and exchange activities”. – Poltava: National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, 2021.

The work contains 140 pages, 24 tables, 17 figures, 80 names of used sources, 4 appendices.

The object of the study is the economic activity of “Ridna Marka” LLC.

The purpose of the work is to investigate the essence of risk resistance of the enterprise and its indicators, to diagnose risk resistance, as well as to propose measures to form and increase the stability of the principles of management of the object of study.

The theoretical bases of formation of risk stability of the enterprise are investigated in the work, its indicators are considered, the maintenance and a technique of realization of diagnostics of risk stability of the enterprise are opened. The assessment of organizational and economic bases of activity of “Ridna Marka” LLC is carried out, the analysis of economic and financial indicators of activity of the enterprise is executed. Based on the results of theoretical research and management analysis, the paper develops ways to form the principles of risk resilience for “Ridna Marka” LLC, based on the identified key threats to its activities. The directions of counteraction to possible threats and increase of resistance of the enterprise to potential losses which in the future should provide stability of carrying out business operations, and also growth of protection of the enterprise against negative influence of risk factors are offered.

The obtained results can be used in the practical activities of “Ridna Marka” LLC, will contribute to the growth of its risk resistance and increase the efficiency of management.

Key words: risk, threats, risk resilience, risk resilience criteria, risk resilience indicators, risk resilience diagnosis.

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Розділ 1. Теоретичні засади формування ризикостійкості підприємства	10
1.1. Сутність і характеристика поняття «ризикостійкість підприємства»	10
1.2. Критерії та індикатори ризикостійкості підприємства	19
1.3. Зміст діагностики ризикостійкості підприємства та методика її здійснення	28
Розділ 2. Організаційно-економічна характеристика діяльності підприємства ТОВ «Рідна марка»	38
2.1. Стан та перспективи внутрішньої торгівлі в Україні	38
2.2. Організаційно-правові основи функціонування ТОВ «Рідна марка»	47
2.3 Аналіз економічних та фінансових показників діяльності підприємства	55
2.4. Стан охорони праці на підприємстві	63
Розділ 3. Шляхи формування засад ризикостійкості ТОВ «Рідна марка» в сучасних умовах господарювання	75
3.1. Діагностика ризикостійкості підприємства та виявлення ключових загроз його діяльності	75
3.2. Основні напрями підвищення ризикостійкості підприємства	84
Висновки та пропозиції	91
Глосарій	95
Список використаних джерел	99
Додатки	106
Додаток А. Звітність підприємства за 2017 рік	107
Додаток Б. Звітність підприємства за 2018 рік	113
Додаток В. Звітність підприємства за 2019 рік	119
Додаток Г. Ілюстративний матеріал до кваліфікаційної роботи	125

ВСТУП

Сучасне бізнес-середовище характеризується такими поняттями як нестабільність та невизначеність. В останні роки постійна дестабілізація бізнесу привела до того, що компанії стали акцентувати увагу на розвитку здатності оперативно виявляти і використовувати нові можливості. В умовах нинішньої економічної невизначеності, викликаній коливаннями цін на нафту, нестійким фондовим ринком, уповільненими темпами зростання національних економік, переважна частина топ-менеджерів провідних корпорацій бачать більше ризиків, ніж можливостей для бізнесу. Під ризиками мається на увазі можливість випадкового виникнення небажаних втрат, вимірюваних в грошовому вираженні, як-то:

- можливість виникнення збитку;
- невизначеність, непередбачуваність, випадковість цієї можливості;
- небажаність виникнення збитку;
- грошовий вимір збитку, яке дозволяє кількісно оцінити можливі ризики і збитки (в природній для бізнесу формі), а також керувати ними, використовуючи різні економічні інструменти та методи.

З ризиком може стикатися будь-який суб'єкт: окрема людина, група людей, виробничо-господарська одиниця (фірма, компанія, банк, страхова організація, інвестиційна, тощо), держава в особі органів управління. Щоб зберегти свою конкурентоспроможність в сучасному бізнес-середовищі, компанії повинні дотримуватися двох паралельних стратегій:

1) побудова динамічних і гнучких систем управління ризиками, здатних передбачити зміни, що містять у собі довгостроковий успіх, а також підготувати компанію до цих змін;

2) формування ризикостійкості, яка дозволить даним системам нівелювати вплив ризику і забезпечить просування бізнесу до поставлених цілей.

Реагування на ризики – це здатність змінювати і адаптувати інфраструктуру управління ризиками для швидкого реагування на мінливі ринкові умови, уподобання споживачів і динаміку ринку. Тому важливе значення для суб'єкта

господарювання має ризикостійкість – здатність витримувати дестабілізацію бізнесу завдяки стійким процесам, контролю, а також засобам і методам управління ризиками, включаючи чітку корпоративну структуру і сильну ринкову позицію.

Проблеми впливу та стійкості до чинників ризику досліджувалися у працях вітчизняних та іноземних науковців, зокрема: П. Друкера, М. Мескона, М. Альберта, А. Хедоурі, Ф. Найта, Дж. фон Неймана, С.М. Ілляшенка, О.А. Біловодської, М.В. Карпунцова, В.С. Пономаренка, О.М. Тридіда, М.О. Кизима та інших. Наукові дослідження і розробки окремими аспектами ризику, тож актуальність цих питань зумовили вибір теми, мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. В даній кваліфікаційній роботі бакалавра розглядаються теоретичні засади формування та діагностики ризикостійкості підприємства, розробка методичних та практичних рекомендацій щодо підвищення ризикостійкості підприємства в сучасних умовах господарювання.

Мета роботи – дослідити сутність ризикостійкості підприємства та її індикаторів, здійснити діагностику ризикостійкості, а також запропонувати заходи щодо формування та підвищення стійкості засад господарювання ТОВ «Рідна марка».

Об'єктом дослідження є підприємство ТОВ «Рідна марка», а також його виробнича та господарська діяльність.

Предметом дослідження є методичні основи формування і діагностики ризикостійкості підприємства, критерії та індикатори оцінювання стійкості підприємства до впливу чинників ризику.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, глосарію, списку використаних джерел та додатків.

В першому розділі досліджено теоретичні засади формування ризикостійкості підприємства. Для цього було розкрито сутність і наведено характеристику даної категорії, розглянуто ключові критерії та індикатори ризикостійкості підприємства, охарактеризовано зміст діагностики ризикостійкості підприємства та методика її здійснення.

В другому розділі наведено характеристику та аналіз діяльності ТОВ «Рідна

марка». Здійснено аналіз та оцінку зовнішнього середовища підприємства, розглянуто організаційно-правові основи функціонування ТОВ «Рідна марка». Виконано аналіз основних фінансово-економічних показників діяльності ТОВ «Рідна марка» та здійснено характеристику стану охорони праці на підприємстві.

В третьому розділі розроблено шляхи формування засад ризикостійкості ТОВ «Рідна марка» в сучасних умовах господарювання. Для цього була виконана діагностика ризикостійкості підприємства, визначено ключові загрози його діяльності. Це стало підґрунтям для розроблення основних напрямів протидії загрозам і підвищення ризикостійкості підприємства.

Теоретичною і методологічною основою роботи є законодавча база та нормативно-правові акти, статистична і бухгалтерська звітність підприємства, підручники, посібники, монографії, тематичні публікації у фахових і періодичних виданнях, аналітична та комерційна інформація щодо ринку продуктів харчування.

Одержані в процесі виконання кваліфікаційної роботи бакалавра результати можуть бути використані у практичній діяльності ТОВ «Рідна марка» і сприятимуть зростанню ризикостійкості підприємства та підвищенню ефективності його господарювання.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИЗИКОСТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність і характеристика поняття «ризикостійкість підприємства».

Неможливість безризикового ведення бізнесу потребує від суб'єктів господарювання прогноз впливу наслідків прийнятих рішень щодо їх дії на систему ризиків, пов'язаних з підприємницькою діяльністю. Це також вимагає і розробки в процесі управління такою діяльністю заходів, спрямованих на запобігання та зменшення найбільш небезпечних ризиків [50]. Тому необхідно розрізняти особливості прийняття бізнес рішень в умовах визначеності та в умовах невизначеності. Ризикостійкість суб'єкта господарювання ототожнюється зі стійкістю до впливу підприємницьких ризиків. Також необхідно розрізняти ситуації, коли суб'єкт господарювання змушений приймати рішення навмання або на підставі обрахованого комерційного інтересу. Фахівці вважають, що при розробці керівних принципів щодо оцінювання ризикостійкості рішення підприємця важливо розуміти ситуацію, в якій знаходиться суб'єкт господарювання. Підприємець, який перебуває в умовах вимушеної невизначеності, змушений приймати підприємницьке рішення та ризикувати. Коли підприємець перебуває в умовах невизначеності і у нього немає додаткових комерційних інтересів, то слід вважати що він перебуває в обмежуючих умовах.

Таким чином, ризикостійкість підприємства та будь-якого суб'єкту господарювання є однією зі складових його загальної стійкості разом із: фінансовою; соціальною; технологічною. Це характеризує здатність суб'єкта господарювання протистояти ризикам. Поняття ризикостійкості та його сутність визначається загальними характеристиками категорії «стійкість» загалом та визначення її основних видів. Оскільки підприємство можна вважати відкритою

складною системою, тому розглянемо підходи до систематизованого трактування стійкості, що представлене у роботі науковця О.О. Захаркіна (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Трактування поняття «стійкість» як системи [29]

Автор	Підхід до визначення
<i>Стійкість як незмінність системи</i>	
Реймерс М.Ф.	Здатність залишатися відносно незмінною протягом певного періоду часу всупереч внутрішнім і зовнішнім збуренням
Азріліян А.Н.	Постійність, здатність протистояти ризику втрат і збитків
<i>Стійкість як здатність повертатися в початковий стан</i>	
Ільясов С.М.	Властивість системи повертатися в рівноважний, початковий або близький до нього усталений режим після будь-якого внутрішнього чи зовнішнього впливу
Коломійченко О.В., Рохчин В.Є.	Здатність системи повертатися в початковий стан після зовнішнього впливу на неї
<i>Стійкість як безпека, стабільність, надійність</i>	
Конопляник Т.М.	Властивість системи зберігати свою цілісність і стабільність відносно заданого вектору розвитку в довгостроковій перспективі в умовах мінливості зовнішнього середовища
Бобров А.Л.	Такий стан елементів будь-якої економічної, екологічної чи іншої системи, коли їх початкові стани з високим ступенем надійності визначають їх майбутні стани
Дружинін О.І., Дунаєв О.М.	Здатність системи стабільно функціонувати у визначеному режимі діяльності
<i>Стійкість як здатність зберігати динамічну рівновагу</i>	
Чайковська М.В.	Інтегрована властивість системи зберігати динамічну рівновагу при зміні в допустимих межах параметрів внутрішнього і зовнішнього середовища
Блауг М.	Необхідна умова, при якій система повинна повертатися в стан рівноваги після будь-якого потрясіння
Коренченко Р.А., Марценюк М.Н.	Здатність організації зберігати себе та виконувати функції у стані, близькому до змінної рівноваги
Карпунцов М.В.	Здатність підприємства зберігати організацію та виконувати свої функції, не зважаючи на негативні впливи чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, перебуваючи при цьому у стані динамічної рівноваги
<i>Стійкість як здатність системи до підтримки своєї діяльності і розвитку</i>	
Макарова Є.В.	Система економічних відносин, що забезпечують довгостроковий розвиток економічної системи з наявністю механізмів саморегуляції (стабілізації і рівноваги), здатних досягти комплексного вирішення економічних, соціальних, екологічних проблем в умовах глобалізації світової економіки
Єсекіна Б.К., Сапаргалі Ш.	Здатність ефективно використовувати, автономно видозмінювати ресурси свого розвитку, безперервно нарощувати показники своєї позитивної зміни, не збільшуючи або мінімізуючи витрати базових, не відновлювальних ресурсів

В багатьох працях під визначенням стійкості до ризику розуміється здатність забезпечити високий результат діяльності організації в умовах невизначеності і ризику – тобто це механізм, що дозволяє підприємству адекватно реагувати на зміну внутрішнього і зовнішнього середовища в процесі досягнення цілей. При цьому внутрішні і зовнішні ризики, так само як стійкість, впливають на один і той самий процес – досягнення цілей. Але дія при цьому відбувається в протилежних напрямках: чим вище стійкість підприємства, тим менше ризик можливого відхилення від очікуваного результату, і навпаки.

Ризикостійкість, або стійкість до впливу економічних чи підприємницьких ризиків також трактується як низька чутливість ефективності підприємницької діяльності до впливу ризиків, що досягається за допомогою адекватних і ефективних підприємницьких рішень. Сьогодні, незважаючи на безумовну практичну значимість ризикостійкості підприємництва, дана проблема неоднозначно інтерпретується з боку наукової та бізнес спільноти. Це відображено у недостатньому висвітленні питань врахування галузевої специфіки в процесі управління ризикостійкістю, розробки окремих інструментів, моделей, методів і процедур управління ризикостійкістю для конкретних підприємств. Дослідники відзначають, що неординарність категорії «стійкість» призводить до наявності відмінних підходів і в розумінні ризикостійкості підприємства [39; 41; 69]. Зокрема слід привести визначення таких найбільш цитованих авторів:

1) Козлової Є.О., яка визначає ризикостійкість через поняття стабільності, незмінності та здатність досягати запланованих результатів діяльності під будь-якою на дію різних чинників;

2) Карпунцова М.В. котрий характеризує ризикостійкість підприємства як здатність підтримувати рівновагу під впливом різних ризиків, причому така здатність є інтегральною характеристикою підприємства як відкритої соціально-економічної системи, що також є відображенням можливостей ефективного стабільного функціонування організації та протистояння ризикам.

Разом з тим, підприємству можуть бути притаманні декілька типів стійкості. Фахівці у дослідженнях стійкості економічних систем виділяють такі її види [9]:

- видима стійкість 1-го і 2-го роду;

- групова стійкість;
- адаптивна стійкість;
- відкладена стійкість.

Видима стійкість системи – це такий випадок, коли більшість показників системи зберігають стійкість що відбувається за умов незмінності зовнішнього середовища. У складі видимої стійкості, стійкість 1-го роду відображає неможливість функціонування системи, у випадку зміни умов середовища. Стійкість 2-го роду передбачає прояв певних порушень функціонування, але без припинення, при зміни тих же умов середовища. Групова стійкість передбачає наявність певних компенсуючих механізмів, що здатні нейтралізувати негативний вплив зміни середовища. Адаптивна стійкість характеризується властивістю задіювати часткові механізми щодо компенсації зовнішніх впливів. Відкладена стійкість визначається можливістю уникнення негативного впливу змін умов зовнішнього середовища, причому це відбувається без потреби задіювати певні компенсуючі механізми [71].

Формування ризикостійкості підприємства пов'язано причинно-наслідковими ланцюгами із процесами управління ризиками. Процес управління ризиками нормативно ґрунтуються як правило на міжнародних стандартах ISO/IEC 27005:2011 [74] і ISO 31000:2009 [75], особливостях національного законодавства та інших факторах (рис. 1.1).

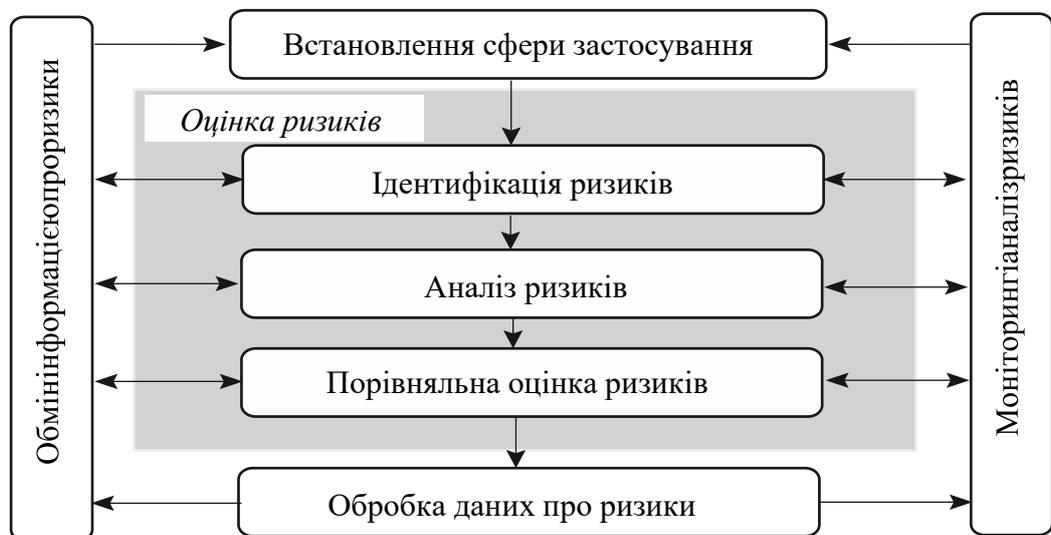

Рис. 1.1 – Схема управління ризиками підприємства

Тому розглянемо основні етапи управління ризиками. Першочерговою для формування ризикостійкості підприємства є їх оцінка, яка включає наступні складові: ідентифікація, аналіз, порівняльна оцінка. Процес управління ризиками також включає наступні складові [8]:

- встановлення сфери застосування – визначення критеріїв оцінки та прийняття ризиків, а також сфери застосування процесу управління ризиками;
- обробка даних – процесу вибору та реалізації заходів з модифікації ризиків;
- обмін інформацією про ризики – взаємодія в усіх аспектах управління ризиками між усіма стейкхолдерами;
- моніторинг і аналіз ризиків – контроль змін факторів, що впливають на оцінку ризиків і прийняття управлінських рішень.

Основними принципами стійкого управління є загальні принципи безпеки, в основу яких покладено ідеї Дана Петерсона [9]:

- своєчасне виявлення;
- запобігання реалізації ризиків і зниження наслідків до прийняттого рівня;
- управління ключовими ризиками на основі регулярного аналізу й оцінки впливу;
- моніторинг ефективності заходів з управління ризиками;
- постійне вдосконалення системи внутрішнього контролю та управління ризиками відповідно до умов діяльності.

Ризикостійкість забезпечується системою управління ризиками, спираючись на формалізовану модель, що враховує внутрішні потреби підприємства. Важливо чітко визначити ключові ролі, зони відповідальності та повноваження, пов'язані з управління ризиками. Для підтримки діяльності всіх підрозділів і бізнес-функцій системи управління ризиками необхідно створити єдине середовище для управління ризиками. Тому всі керівні органи повинні мати чітке бачення та достатнє розуміння того, як здійснюється управління ризиками.

Для адекватного оцінювання ризикостійкості та її ефективного управління необхідно визначити відповідні набори фінансово-економічних показників, що характеризують певні види стійкості. Визначення ризикостійкості підприємницької діяльності дуже важливе, наприклад, з точки зору оцінки та

аналізу стану підприємницької діяльності для подальшого її розвитку, планування діяльності та прогнозування майбутніх умов. Проте, така оцінка ризикостійкості без зв'язку з конкурентоспроможністю і ефективністю діяльності господарюючого суб'єкта буде локальною, не дієвою і носитиме лише частковий характер. Це не даватиме можливості визначити вплив ризиків на кінцеві результати, підсумкову ефективність та не дозволить здійснити оцінку з позицій комплексного підходу. Тому необхідним є взаємозв'язок допустимої ризикостійкості підприємства чи суб'єкта господарювання з конкурентоспроможністю, ефектом та ефективністю діяльності на мікрорівні.

Незважаючи на значні галузеві відмінності підприємств, при визначенні їх ризикостійкості часто застосовуються загальні положення офіційних методик діагностики фінансового стану, що не може достатньо забезпечити необхідних практичних результатів, які б враховували специфіку функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. В сучасних конкурентних умовах господарювання принципову важливість і актуальність в управлінні ризикостійкості набуває проблема визначення умов господарювання, маркування сфери ризику, оцінці ризикостійкості при прийнятті господарських рішень і розробка методів підвищення ризикостійкості підприємств. Ризикостійкість представляє собою окремий аспект результативності – «проміжну» результативність на відміну від ефективності, яка є кінцевою результативністю. В цьому сенсі економічний зміст гранично допустимої ризикостійкості підприємства полягає в співставленні повного покриття здійснення ризикових заходів за рахунок обсягу власних коштів, вартості ризиків в конкретних умовах господарювання (рис. 1.2).

Перевагами орієнтації підприємства на оцінювання рівня ризикостійкості порівняно з виключним аналізом впливу ризиків, є наступні [8; 9; 29; 32]:

- ризик характеризує відхилення окремих показників від запланованих значень внаслідок впливу ризикових факторів, а ризикостійкість є узагальненням здатності функціонувати в умовах впливу економічних ризиків;

- ризикостійкість інформативніша, визначається з урахуванням фактичної економічної ситуації на підприємстві та відображає динаміку економічних процесів, тоді як ризик – розглядається переважно у статичі;

- оцінка ризикостійкості може бути використана при управлінні підприємством, тоді як застосування розрахунків щодо ризику для потреб управління є досить обмеженою.

Рис. 1.2 – Класифікація видів ризикостійкості підприємства [29].

Так, комплексний підхід до оцінки, аналізу і прогнозу ризиків ґрунтується на тому, що будь-який процес чи стан (умови, ситуація, тощо) можуть бути умовно представлені у вигляді розподілу: частка цілого розглядається як умовно безризикова, а інша – умовно ризикова. Наприклад, можна представити структуру загального обсягу продажів товарів, що реалізуються будь-яким суб'єктом підприємництва в безризикових і ризикових умовах у вигляді трьох випадків.

1. Всі продажі здійснюються згідно з укладеними договорами, замовленнями, заявками, тобто в умовах умовно безризикової ситуації. Тут присутні гарантії щодо господарських ризиків і їх наслідків в різноманітних формах – передплата, відповідні штрафи, визначені компенсаційні виплати в разі порушення взятих зобов'язань.

2. Реалізація здійснюється в умовах відсутності певних договірних

зобов'язань, тобто в умовах ризику, які обумовлені такими факторами, як стан і співвідношення попиту і пропозиції товарів, їх конкурентоспроможністю, тощо.

3. Одна частка обсягу обороту являє собою умовно безризикову, яка формується від продажів за договорами, замовленнями, заявками і є захищеною від господарських ризиків. Інша частка обороту формується в умовно ризиковій ситуації, яка не захищена від господарських ризиків.

Тому проблема формування методики оцінки, аналізу і прогнозування впливу ризикових факторів, а також щодо визначення заходів протидії має вирішуватися у декілька етапів. На першому етапі робиться прогноз по безризиковим і ризиковим подіям на певний період в межах їх загального обсягу. Потім має бути здійснений розрахунок:

- сукупна вартість ризику;
- прибуток (збиток) від операції; ефективність продажів і сукупних витрат;
- ефект від реалізації за складовими обороту від безризикових, ризикових і загального продажу;
- рівень господарського ризику, який розуміється як відношення сукупної вартості ризику відповідно до сукупних прогнозними витратами або продажу;
- ефект і ефективність наслідків господарського ризику.

На другому етапі проводиться аналіз сукупності фактичних показників, відповідної їх прогнозному набору. На третьому етапі проводиться оцінка та аналіз відхилень фактичних показників досліджуваної підприємницької структури від прогнозних, у тому числі відхилення фактичного обсягу продажів від прогнозного (розрахункового) за складовими обороту, ефект від продажів в разі повної реалізації прогнозу ризикової ситуації, сума і рівень втраченого прибутку від реалізації, відхилення рівня господарського ризику. Відповідно ризикостійкість господарюючого суб'єкта відносно тісно пов'язана з його фінансовою стійкістю та продуктивністю сукупних витрат, які, в свою чергу, залежать від співвідношення власного і позикового капіталу, ліквідності майна організаційних аспектів діяльності, технологічного рівня і продуктивності ресурсів, вміння підприємця управляти внутрішніми і зовнішніми ризиками.

Також вибір методології оцінки рівня ризикостійкості підприємства посідає

важливе місце в управлінні його розвитком. Незважаючи на різноманітність підходів щодо оцінювання ризикостійкості (табл. 1.2), такі підходи об'єднують особливості оцінок ризику за окремими складовими чи характеристиками на початкових етапах, а також розрахунок рівня ризикостійкості з використанням показників інтегральної оцінки з подальшою інтерпретацією отриманих результатів. Зокрема О.П. Логвінова фокусується на складових інноваційного потенціалу підприємства, і зводить поняття ризикостійкості до співвідношення між інтегральними оцінками інноваційного потенціалу та ризику інноваційної діяльності підприємства. Основами ризикостійкості за такого підходу виступають дослідницька складова, стратегічна складова та технологічна складова, недостатньо уваги приділено забезпеченості підприємства різними видами ресурсів (матеріальними, фінансовими, трудовими тощо).

Таблиця 1.2 – Характеристика методичних підходів до оцінки ризикостійкості підприємства [29]

Автор методики	Економіко-математичний апарат	Фактори, що включаються в оцінку показника ризикостійкості	Порядок розрахунку інтегрального показника ризикостійкості
Кравченко О.С.	Методи нечіткої логіки	Фактори, які визначають зовнішню ризикостійкість (ризик макросередовища та ризик зовнішнього мікросередовища), та фактори, що визначають внутрішню ризикостійкість	Співвідношення суми добутків коефіцієнта ризикостійкості і критичного граничного значення кожної з груп індикаторів ризику до суми добутків значень кожної групи індикаторів ризику і їх вагових коефіцієнтів
Логвінова О.П.	Метод бальних оцінок	3 складові інноваційного потенціалу: дослідницька, технологічна і стратегічна	Співвідношення інтегральних оцінок інноваційного потенціалу та ризику в інноваційній діяльності підприємства
Лясковська О.О.	Матричний метод	Ресурсна складова та компоненти структури економічного потенціалу аналізуються за показниками якості ресурсу, зовнішніх загроз і внутрішньої вразливості за чотирма характеристиками факторів впливу	Інтегральні показники ризикостійкості розраховуються за видами ресурсів та компонентами структури економічного потенціалу на основі коефіцієнтів якості, загрози та вразливості ресурсу

О.С. Кравченко фокусується на різних групах ризиків: внутрішніх,

зовнішніх, мікро- і макросередовища, тощо, що дозволяє виокремити внутрішню і зовнішню ризикостійкість підприємства. О.О. Ляковська пропонує комплексний підхід, що забезпечує врахування внутрішнього ресурсного потенціалу підприємства (матеріальні, інформаційні, кадрові, фінансові ресурси), компонент структури економічного потенціалу (організаційно-управлінський, виробничо-технологічний, фінансово-економічний) та вплив зовнішніх і внутрішніх факторів (через показники дискретної динаміки – якість ресурсу, загрози і вразливість ресурсу). Таким чином, охарактеризовані підходи щодо сутності і характеристики такої категорії як ризикостійкість є підставою для наступного кроку дослідження у даній кваліфікаційній роботі бакалавра – виявлення і аналіз наборів критеріїв та індикаторів ризикостійкості. Саме визначення такого набору аналітичних інструментів дозволяє забезпечити оцінювання ефективності протидії підприємницької діяльності чинникам ризику, і є підґрунтям для розроблення напрямів підвищення ризикостійкості.

1.2. Критерії та індикатори ризикостійкості підприємства.

Слід відмітити, що у науковій і методичній літературі не існує однозначного розуміння щодо критеріїв та індикаторів ризикостійкості. Більшість дослідників відзначає, що ризикостійкість хоч і є системною характеристикою що кількісно визначає його взаємодії та можливості функціонування, проте її оцінка є моментною і відображає конкретну економічну ситуацію, що склалася в певний момент часу під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів [32]. Відповідно, для забезпечення подальшого розвитку й необхідно здійснювати ефективне управління взаємодією із факторами внутрішнього і зовнішнього середовища, для того щоб забезпечити дотримання належного певного рівня ризикостійкості. Також слід зазначити, що фахівці у сфері дослідження методології оцінювання ризикостійкості відзначають двобічну роль даної категорії, що відображено у багатьох наукових працях. Така двобічність розкривається наступним чином [29]:

- 1) створення умов для цілеспрямованого функціонування та розвитку, вплив

на підсумкові (або як вказують дослідники інтегральні) результати діяльності;

2) комплекс взаємодії з іншими організаційно-економічними системами (як зазначають дослідники – системами вищого рівня) які можуть сформувати нову дієву групу внутрішніх та зовнішніх факторів ризику.

Тому, на мою думку, є цілком логічним що критерії ризикостійкості мають уособлювати вплив зовнішніх і внутрішніх ризиків. Як правило, до зовнішніх ризиків більшість авторів відносять ризики макросередовища та ризики зовнішнього мікросередовища:

- економічні;
- політико-правові;
- соціально-демографічні;
- технологічні;
- високої конкуренції;
- втрати ключових постачальників;
- втрати довіри до підприємства суб'єктів ринкової інфраструктури;
- зниження лояльності споживачів до підприємства;
- наявності більш дієвих бізнес-моделей у підприємств конкурентів;
- неможливостей пристосування до змін зовнішнього середовища;
- тощо.

Аналогічно виокремлюють і внутрішні ризики, які в першу чергу прив'язують до функціонування бізнес моделі підприємства [9; 25; 26; 34; 39]:

- зміна сегментації споживачів;
- переформування ціннісних пропозицій;
- реструктуризація каналів збуту;
- ризики взаємовідносин із стейкхолдерами;
- ризики взаємовідносин з контрагентами;
- ланцюг формування витрат;
- формування грошових потоків;
- проблеми ресурсного забезпечення;
- інші ризики, пов'язані із ключовими видами діяльності.

Таким чином, на мою думку, представлення критеріально-індикативної основи оцінювання ризикостійкості підприємства найкраще відображає тривимірна модель ризикостійкості О.С. Кравченка, що представлена на рис. 1.3.

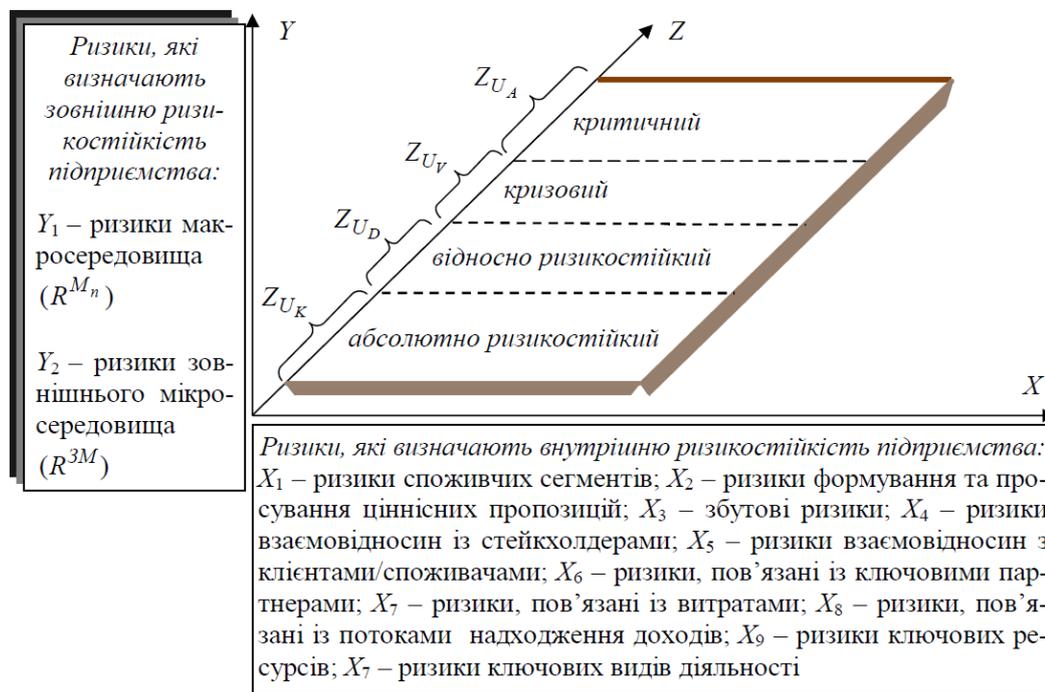

Рис. 1.3 – Тривимірна модель ризикостійкості, запропонована О.С. Кравченком [39]

За цією моделлю, логічну ймовірність стану ризикостійкості можна визначити залежністю:

$$R^{Mi} \wedge R^{3M} \wedge R^{KBMi} \wedge Z_{UA} \wedge Z_{UV} \wedge Z_{UD} \wedge Z_{UK}, \quad (1.1)$$

де R_{ij}^k – група ризиків макросередовища R^{Mn} ; бізнес-моделі R^{KBM} ; зовнішнього мікросередовища R^{3M} ;

Z_{U_i} – рівень стабільності підприємства, який визначається станом ризикостійкості – абсолютний Z_{UA} , відносний Z_{UV} , критичний Z_{UD} та кризовий Z_{UK} .

Підхід даного автора щодо визначення критеріїв та індикаторів ризикостійкості полягає у застосуванні методологічного інструментарію нечіткої

логіки. За своїм змістом, нечітка логіка є математичним узагальненням класичної логіки і теорії множин, що базується на понятті нечіткої множини. Нечітка логіка бере свій початок з праць Лотфі Заде (з 1965 р.) – об’єкт з функцією належності елемента до множини, яка приймає будь-які значення в інтервалі $[0; 1]$, а не лише тільки 0 або 1. На основі цього, застосовуються різні логічні операції над нечіткими множинами і формуються поняття лінгвістичної змінної, як значення яким виступають нечіткі множини. Предметом нечіткої логіки вважається дослідження міркувань в умовах невизначеності та розмитості, а також їх адаптоване застосування в обчислювальних системах. Тому рівень ризикостійкості підприємства може бути визначений у певний проміжок часу, а за іншими періодами інтервали значень можуть бути змінені під впливом умов функціонування підприємства.

Дана методика оцінювання ризикостійкості передбачає специфічний розподіл щодо критеріїв. По перше, це ранжування за ступенем значущості груп ризиків та індикаторів ризику в групах, із застосуванням оціночної шкали впливу ризикостійкості підприємства (табл. 1.3). При цьому, процедура порівняння здійснюється попарно.

Таблиця 1.3 – Шкала оцінки впливу індикатора ризику [39].

Кількісна оцінка	Важливість	Характеристика
1	Однакова значущість	Вплив порівнюваних індикаторів ризику на ризикостійкість підприємства однаковий
2-3	Істотна перевага одного з індикаторів	Вплив одного з індикаторів ризику на ризикостійкість підприємства значно сильніший
4-5	Абсолютна перевага одного з індикаторів	Істотна залежність ризикостійкості підприємства від одного з індикаторів ризику

На підставі порівняння встановлюється вагомість індикаторів. Далі, для визначення стану ризикостійкості приймаються такі елементи:

- групи індикаторів ризику – R ($i = 1, 3$ – кількість груп індикаторів ризику);
- R_i – індикатори ризиків всередині кожної групи (лінгвістичні змінні), $i = 1, n$;

- a_i^j – нечіткі терми, які виражають значення індикаторів;
- $D_i = \{LX_i, MX_i, HX_i\}$ – терм-множина вихідної змінної X_i , $i = 1, 3$, де LX_i , MX_i , HX_i – відповідно низький, середній, високий рівень оцінки за блоком ризиків;
- $d_j = 2$, оскільки для кожного вихідного значення використовується два значення – стійкий (S) і нестійкий (N).

Визначення рівня ризикостійкості здійснюється за відповідним алгоритмом – у вигляді упорядкованого узгодженого списку нечітких правил у вигляді «Якщо $A \dots$, тоді $B \dots$ », де взаємозв'язок побудовано за допомогою логічних зв'язок «І». Далі відбувається фазифікація вхідних змінних, агрегування підумови правил нечіткої продукції за допомогою класичної нечіткої логічної операції «І» двох елементарних тез A, B : $T(A \cap B) = \min \{T(A); T(B)\}$. Потім – активізація правил нечіткої продукції методом \min -активізації:

$$\mu(y) = \min \{c; \mu(x)\}, \quad (1.2)$$

де: $\mu(x)$ і c – відповідно функції приналежності термів лінгвістичних змінних і ступеня істинності нечітких висловлювань, що утворюють відповідні наслідки.

Акумуляція проводиться за допомогою класичного для нечіткої логіки \max -об'єднання функцій приналежності:

$$\forall x \in X \mu A B x = \max \{\mu A x; \mu B x\}, \quad (1.3)$$

Дефазифікація, яка проводиться методом центра ваги або центру площі здійснює перетворення нечіткої множини в точне число. Таким чином здійснюється розрахунок порогових значень індикаторів ризику, які в свою чергу розглядаються як випадкові величини.

Сумарний вплив факторів визначає рівень ризикостійкості із застосуванням

нормального розподілу, що представлено у наступному вигляді:

$$P(X) = (2\pi)^{-m/2} |S|^{-1/2} \exp -1/2(X - M)^T S^{-1}(X - M), \quad (1.4)$$

де: M – вектор математичного очікування індикаторів ризику;
 m – розмірність простору за кількістю індикаторів ризику у кожній групі;
 S – коваріаційна матриця;
 X – вектор параметрів характеристик ризикостійкості у просторі.

Приналежність до зон ризикостійкості (A, B, C, D за рис. 1.3) пропонується визначати за допомогою коефіцієнта ризикостійкості (K_{RS}):

$$K_{RS} = \frac{\sum_{i=1}^{11} K_i \times P_i}{\sum_{i=1}^{11} \beta_i \times X_i} \quad (1.5)$$

де: β_i – ваговий коефіцієнт кожної з груп індикаторів ризику;
 P_i – критичне значення груп індикаторів ризику;
 X_i – значення групи індикаторів ризику.

Відповідно за результатом кінцевого індикатору характеризується стан підприємства як абсолютно ризикостійкий, відносно ризикостійкий, критичний, кризовий, на підставі чого визначаються організаційні та управлінські заходи щодо його підвищення (табл. 1.4).

На думку розробників, така модель цілком придатна для прогнозування стану ризикостійкості підприємства певного етапу бізнес-аналізу:

- на основі ситуаційного моделювання;
- методу екстраполяції тенденцій за регресійним аналізом.

Також, на мою думку, заслуговує уваги й інших підхід щодо критеріїв та індикаторів оцінювання ризикостійкості підприємства.

Таблиця 1.4. – Управління ризикостійкістю за зонами [29, с.36].

Характеристика ризикостійкості	Заходи щодо її управління
А – підприємство в абсолютно ризикостійкій зоні	Інноваційні – часткові, непринципові зміни, як вимушена реакція на зміни зовнішнього середовища для утримання ринкових позицій
В – підприємство в зоні відносної ризикостійкості	Ситуаційні – внесення незначних коректив у діяльність підприємства відповідно до забезпечення його стійкості
Д – підприємство в критичній зоні	Стабілізаційні – оновлення / трансформація бізнес-моделі для підвищення її стійкості до змін середовища
К – підприємство в кризовій зоні	Антикризові - активізація можливих резервів, діагностика причин незадовільного функціонування, визначення факторів для ліквідації кризових явищ та їх наслідків

Тут слід відмітити, що такі підходи з аналізу та оцінювання ризикостійкості тісно пов'язані із формуванням на підприємстві стратегій інноваційної діяльності. Підходи фокусуються на дослідженні внутрішнього середовища підприємства та його ресурсного потенціалу. Саме ці фактори є визначальними для виявлення можливостей розширеного відтворення, як критерію масштабності інновацій та їх специфіки. Дослідники наголошують [29; 31; 35], що саме ризики є невід'ємними умовами провадження інновацій на підприємстві, а тому ризикостійкість підприємства є основою ефективного управління інноваційним розвитком. Аналогічно до попереднього підходу, відправною точкою є окреслення кола ключових ризиків та/або їх складових:

- внутрішні ризики – спричинені факторами внутрішнього середовища підприємства;
- зовнішні ризики – наслідок впливу факторів зовнішнього середовища.

Зовнішні ризики першочергово формуються за джерелами макросередовища – загальні економічні, політичні, соціально-демографічні, екологічні тощо. Ризики мікросередовища пов'язують безпосередньо з оточенням підприємства – постачальницькі, збутові, конкурентні, споживчі, інші [29]. Фокусування на ресурсній базі ризикостійкості підприємства пояснюється через гнучкість і пристосовуваність – як здатність зберігати рівновагу господарювання за мінливості зовнішнього впливу:

- фінансова стійкість, або належний рівень ліквідності, платоспроможності чи рентабельності – як залежність від достатньої забезпеченості власними фінансовими ресурсами підприємства;

- ринкова стійкість – як залежність від ефективності взаємодії із стейкхолдерами;

- виробнича стійкість – як залежність від гнучкості технологічного процесу, забезпеченості та взаємозамінності ресурсів.

У залежності від реакції підприємства на зміни науковці виділяють такі види стійкості:

- статична економічна стійкість – здатність підтримувати показники діяльності та параметри функціонування в умовах впливу деструктивних факторів;

- динамічна економічна стійкість – здатність утримувати динамічну рівновагу, або коли відхилення у функціонуванні знаходяться у допустимих межах;

- сталий розвиток – здатність підтримувати оптимальний напрям розвитку підприємства при постійних зовнішніх та внутрішніх впливах.

Знову ж таки, за схожим принципом із попередньою методикою, такий підхід теж передбачає виділення певних зон або рівнів ризикостійкості. Відповідно до знаходження підприємства у даних зонах, визначається стратегія управління ризикостійкістю яка може бути спрямована:

- на подолання кризи чи вихід із нестійкого становища;
- впровадження інновацій та забезпечення розвитку підприємства;
- адаптивний розвиток підприємства чи впровадження непринципових змін у його діяльності.

Тоді кожному виду економічної стійкості приводять відповідні джерела приросту доданої вартості, як-то оптимізація витрат, збільшення обсягів виробництва, інвестиції в капітал, та інше. Тому у таких методиках пропонується у якості індикатора використання показника EVA – економічної доданої вартості, що характеризує результативність фінансово-інвестиційної та інноваційної діяльності підприємства.

Економічна додана вартість або EVA (англ. economic value added) це один з методів оцінки економічної прибутку. Вперше термін EVA був використаний в 1989 році П. Фінеганом, були наведені приклади успішних американських компаній, що використовують EVA як критерій виміру ефективності діяльності. Після цього концепція EVA викликала велику зацікавленість бізнес-спільноти, включаючи такі компанії, як The Coca-Cola Company, Eli Lilly and Company, Bausch&Lomb, Matsushita, Briggs&Stratton та ряду інших. EVA – це чистий операційний прибуток після сплати податків за вирахуванням витрат на капітал:

$$EVA = NOPAT - WACC \cdot IC, \quad (1.6)$$

де: NOPAT – чистий операційний прибуток після сплати податків;
WACC – середньозважена вартість капіталу;
IC – інвестований капітал.

Таблиця 1.5 – Стані підприємства за співвідношенням показників рівня ризикостійкості [32; 39].

Значення показника економічної доданої вартості	Рівень ризикостійкості підприємства			
	Абсолютний (76-100%)	Відносний (51-75%)	Критичний (26-50%)	Кризовий (0-25%)
EVA > 0	A	A	B	C
EVA = 0	A	B	C	D
EVA < 0	B	C	D	D

Відповідно до показника EVA, фахівцями пропонується наступний розподіл зон ризику [32; 39]:

- А – зона нормального економічного стану підприємства, характеризується вищим від середнього рівня ризикостійкості та невід’ємними значеннями EVA;
- В – зона допустимого ризику, включає середні показники ризикостійкості при невід’ємному значенні EVA, а також від’ємний показник EVA при абсолютній ризикостійкості;

- С – зона незадовільного економічного стану, характеризується середнім рівнем ризикостійкості, але недодатнім значенням EVA, або низькою (кризовою) ризикостійкістю при додатному показнику EVA;
- D – зона критичного ризику, нижчі від середнього рівня ризикостійкості при від’ємних значеннях EVA.

Таким чином, представлені критерії та індикатори дозволяють сформувавши дієвий інструмент для адекватного оцінювання і управління ризикостійкістю підприємства. Також застосування критеріїв оцінки ризиків щодо ключових бізнес-процесів дозволяє формувати стратегічні передумови ризикостійкості у прийнятті рішень щодо розвитку підприємства в умовах нечіткої невизначеності середовища господарювання. Проте, на мою думку, така методологія не є простою і вимагає наявності певного експертного досвіду щодо оцінювання зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, а також навиків математичної інтерпретації економічних процесів, їх прив’язки до конкретних показників господарювання. Тому на практиці, для діагностики ризикостійкості застосовують методики, які ґрунтуються на економічних і фінансових показниках підприємства, які також відображають здатність реагувати на чинники ризику та ресурсний потенціал підприємства щодо забезпечення його стійкості. Тому в наступному пункті буде розглянуто підходи щодо діагностики ризикостійкості, які за своїм змістом є універсальними та придатними для застосування для широкого спектру суб’єктів господарювання.

1.3. Зміст діагностики ризикостійкості підприємства та методика її здійснення.

За своїм змістом в економічному розумінні діагностика це аналіз і оцінка економічних показників діяльності підприємства на основі вивчення окремих результатів, неповної інформації з метою виявлення можливих перспектив його розвитку і наслідків поточних управлінських рішень. Як підсумок діагностики на основі оцінки стану і ефективності роблять висновки, необхідні для прийняття

управлінських і господарських рішень. Сутність діагностики полягає у встановленні та вивченні ознак, аналізі основних характеристик, що відображають стан ресурсів суб'єкту господарювання, для прогнозу можливих відхилень від стійких, середніх, стандартних значень і запобіганню порушень нормального режиму функціонування.

У дослідженнях процедур та інструментарію діагностики ризикостійкості, науковці пропонують здійснювати їх класифікацію за наступними ознаками [32].

1) За обсягом необхідного інформаційного забезпечення:

- експрес-оцінювання – за мінімально необхідним переліком інформації;
- фундаментальне оцінювання – за повним або усім доступним обсягом інформації.

2) За формуванням оціночного показника:

- єдиний показник ризикостійкості;
- комплексний показник, як-то ризикостійкість на основі інтегрування різних показників.

3) За підходом оцінювання:

- ресурсний;
- результатний;
- цільовий;
- сфери походження.

4) За базою оцінювання:

- динамічний підхід – зміна у порівнянні до попереднього періоду;
- еталонний підхід – порівняння з нормативними або цільовими значеннями оціночних показників).

5) За використанням розрахункової методології:

- на основі середньоарифметичного зваженого;
- на основі середнього геометричного.

6) За підходами трактування значення ризикостійкості:

- відповідно до меж регламентованого інтервалу оцінювання;
- із застосуванням лінгвістичних шкал оцінювання.

Разом із вищезазначеними, у працях можна знайти й ряд інших

класифікаційних ознак для розподілу методів діагностики за різними типами та видами.

У якості узагальнення сутності та змісту діагностики ризикостійкості, слушними є висновки фахівців, що діагностика ризикостійкості має відображати ряд ключових характеристик, і відображає процедуру проведення діагностики за відповідними рівнями. Такий розподіл характеризує трирівнева діагностика, що дозволяє виокремити поточний, тактичний та стратегічний рівні ризикостійкості, яка до речі була запропонована українськими науковцями (рис. 1.4) [9].

Рис. 1.4 – Діагностика ризикостійкості за трьома рівнями.

Перевага такої діагностики полягає у аналізі і оцінюванні окремих аспектів діяльності підприємства. Це дозволяє деталізувати чинники ризикових ситуацій та визначати заходи та ресурси для їх запобігання. Показники, які включаються в оцінювання ризикостійкості, повинні відповідати наступним вимогам [34]:

- комплексність – охоплення усіх складових ризикостійкості;
- об'єктивність – використання статистично підтверджених показників (які містяться у відповідних формах звітності або статистичної інформації);
- компактність - використання обмеженої кількості показників, що є незалежними один від одного (мають низький коефіцієнт взаємної кореляції);
- гнучкість – можливість заміни, доповнення та уточнення показників;
- односпрямованість – спрощення методу формування інтегрального показника, полегшення процедури ранжування та інтерпретації розрахованих показників.

У якості зведення окремих показників за елементами ризикостійкості у підсумкове інтегральне значення, також існує ряд окремих підходів. Зокрема, на мою думку, уваги заслуговує алгоритм градації з використанням двох критеріїв:

- відповідність нормативному значенню;
- динаміка протягом досліджуваного періоду.

Необхідність врахування ресурсного потенціалу при діагностиці ризикостійкості полягає у тому, що розвиток підприємства в цілому залежать від наявності та достатності відповідних ресурсів. Таким чином першим кроком є виділення груп ресурсів, за якими буде здійснюватися аналіз [15]:

- фінансові;
- виробничі (основний і оборотний капітал);
- трудові;
- управлінські.

Далі, за процедурою проведення діагностики, визначається форма вираження показників – кількісні (абсолютні та відносні) та якісні. Дослідники відзначають, що такий поділ потрібно для приведення розрахунків до зіставного вигляду на наступних етапах [35; 36; 39; 68]. При цьому, для більшості кількісних показників з визначеним способом розрахунку мають бути встановлені нормативні значення. Інші показники, як правило, підлягають оцінюванню знову ж таки із застосуванням експертних методів.

Далі, знову ж таки згідно процедури, на основі сформованого переліку кількісних і якісних показників, за результатами отриманих значень здійснюється розрахунок інтегрального показника ризикостійкості підприємства. При цьому, фахівці пропонують провести розділення за трьома індикаторами, які відображають свою специфіку ризикостійкості:

- коефіцієнт якості ресурсу;
- коефіцієнт загрози ресурсу;
- коефіцієнт вразливості ресурсу.

Розглянемо сутність цих показників та методику їх розрахунку.

Коефіцієнт якості ресурсу відображає достатність внутрішнього потенціалу підприємства за окремим видом ресурсу та розраховується як співвідношення

фактичного значення показника до його максимального рівня:

$$Q_{ij}^t = q_{ij} / q_{\max ij} \quad (1.7)$$

де Q_{ij}^t – коефіцієнт якості ресурсу в момент часу t ;
 q_{ij} , $q_{\max ij}$ – фактичне та максимальне значення характеристики j -го ресурсу i -ї групи підприємства.

Коефіцієнт загрози ресурсу є відображенням негативного впливу чинників зовнішнього середовища на збереження ресурсного потенціалу підприємства:

$$D_{ij}^t = d_{ij} / d_{\max ij} \quad (1.8)$$

де D_{ij}^t – коефіцієнт загрози ресурсу в момент часу t ;
 d_{ij} – прогнозне зниження показника характеристики j -го ресурсу i -ї групи під дією негативних зовнішніх факторів;
 $d_{\max ij}$ – максимально можливе значення показника j -го ресурсу i -ї групи під дією зовнішніх ризиків.

Приклад аналізу факторів зовнішньої загрози макросередовищу наведено у таблиці 1.6.

Так, за прикладом у таблиці можна простежити, що кожний з них отримує бальну оцінку від 0 до 10, яка й характеризує важливість цього фактора:

- 0 – означає що зміна даного фактору для досліджуваного підприємства не несе ніякої загрози;
- 10 – означає, що цей фактор спричиняє катастрофічні наслідки для функціонування підприємства.

Тобто кожний фактор має отримати свою оцінку, що й дозволяє визначити рейтинг дієвості таких факторів на функціонування і ризикостійкість конкретного підприємства.

Таблиця 1.6. – Фактори діагностики макросередовища ризикостійкості

№ з/п	Показники	Бальна оцінка
Виробничі фактори		
1.	Рівень насичення ринків товарами	1
2.	Рівень конкуренції в галузі	2
3.	Ціни на виробничі ресурси	6
4.	Зміни в умовах і термінах постачання	3
5.	Підвищення вимог покупців до якості продукції	3
6.	Нестабільність та неможливість прогнозування погодних умов	6
Фінансові фактори		
1.	Рівень інфляції	5
2.	Фінансово-кредитна політика держави	3
3.	Рівень розвитку зовнішньоекономічних зв'язків	2
4.	Податкова політика держави	5
5.	Державне регулювання цін, тарифів	4
Трудові фактори		
1.	Зменшення кількості працездатного населення (пошук молоддю кращих умов)	1
2.	Низька престижність робітничих професій	1
3.	Зміни в трудовому законодавстві	1
4.	Підвищення соціальних чинників	3
Управлінські фактори		
1.	Зміна апарату управління	1
2.	Аудиторська перевірка	2
3.	Зміни в поведінці та пріоритетах органів державної влади	2
4.	Зміни в поведінці та пріоритетах іноземних партнерів, конкурентів	2

Далі розглянемо розрахунок коефіцієнту вразливості ресурсу. Він відображає ступінь впливу внутрішніх ризиків підприємства на величину його ресурсного потенціалу і розраховується аналогічно як і попередні індикатори:

$$V_{ij}^t = v_{ij} / v_{\max ij} \quad (1.9)$$

де V_{ij}^t – коефіцієнт вразливості ресурсу в момент часу t ;

v_{ij} – прогнозне значення впливу внутрішніх факторів ризику;

$v_{\max ij}$ – максимально можливе значення якості j -го ресурсу i -ї групи внаслідок впливу внутрішніх факторів ризику.

Ці показники визначаються по кожному виду ресурсу. Наступним кроком проведення діагностики є співставлення значень із факторами що відображають внутрішню вразливість та зовнішні загрози ресурсу (табл. 1.7).

Таблиця 1.7 – Фактори внутрішньої вразливості ресурсів підприємства

№ з/п	Показники	Бальна оцінка
Виробничі фактори		
1.	Рівень морального та фізичного зношення обладнання	6
2.	Технологічна відсталість	5
3.	Нестача або надлишок оборотних запасів	3
4.	Збільшення собівартості виробництва продукції	5
5.	Значне подорожчання сировинної бази для продукції	2
Фінансові фактори		
1.	Зменшення рівня рентабельності продукції	3
2.	Недостатність довгострокових джерел фінансування	3
3.	Перевитрати інвестиційних ресурсів	3
4.	Тривалий термін окупності інноваційних проектів	4
5.	Збільшення термінів будівництва інвестиційних об'єктів	2
6.	Недоотримання планових обсягів прибутку	6
Трудові фактори		
1.	Низька мотивація персоналу	1
2.	Відсутність перепідготовки кадрів	1
3.	Відсутність кваліфікації працівників для роботи за новою технологією	1
4.	Плинність кадрів	1
5.	Ступінь шкідливості роботи для здоров'я	3
Управлінські фактори		
1.	Слабке інформаційне забезпечення	2
2.	Погіршення внутрішньо фірмових комунікацій	1
3.	Погіршення організаційної культури, корпоративного управління	1
4.	Погіршення іміджу компанії	1
5.	Відсутність контролю за виконанням управлінських рішень	2
6.	Погіршення якості та швидкості прийняття управлінських рішень	1

Ці фактори формуються до особливостей підприємства і можуть враховувати наступне [68]:

- види діяльності;
- етап чи стадію життєвого циклу;
- конкретну специфіку господарювання;
- територіальну чи ринкову локацію та інші.

При цьому розробники методики діагностики ризикостійкості відзначають, що можливим є узагальнення впливу зовнішніх і внутрішніх факторів у розрізі окремих груп ресурсів з деякою втратою точності розрахунку, і в свою чергу це не є критичним для підприємства. Вищий рівень реалізації внутрішнього ризику чи зовнішніх загроз приводить до зниження рівня ризикостійкості підприємства. Це визначає наявність між даними показниками оберненого зв'язку [57]:

- вища якість ресурсу - вищий рівень ризикостійкості;
- вища загроза ресурсу – нижчий рівень ризикостійкості;
- вища вразливість ресурсу – нижчий рівень ризикостійкості.

Виходячи з цього, автори методики діагностики ризикостійкості пропонують здійснювати розрахунок інтегрального показника ризикостійкості за кожним видом ресурсу у наступному вигляді:

$$S_i^t = \sum_j \frac{\sum q_j^t \times \sum v_{\max j} \times \sum d_{\max j}}{[\sum v_{\max j} + \sum v_j^t] \times [\sum d_{\max j} + \sum d_j^t] \times \sum q_{\max}} \quad (1.10)$$

Також, інтегральний показник ризикостійкості підприємства за всіма видами ресурсів у момент часу t та з урахуванням ранжування ресурсів за цінністю ресурсу і їх важливістю при оцінці рівня ризикостійкості, розраховується за аналогічним підходом:

$$S^t = \sum_j \sum_j \frac{r_{ij} \times \sum q_j^t \times \sum v_{\max j} \times \sum d_{\max j}}{\sum r_j \times [\sum v_{\max j} + \sum v_j^t] \times [\sum d_{\max j} + \sum d_j^t] \times \sum q_{\max}} \quad (1.11)$$

Таким чином, за цими розрахунками можна визначити інтегральну ризикостійкість підприємства, а також побудувати й відповідні зони ризикостійкості за кожним із факторів ризику. Також, за розробкою авторів методики, отримані значення інтегральних показників рівня ризикостійкості

підприємства мають знаходитися в межах інтервалу від 0 до 1, що можна трактувати як чим більшим є отримане значення, тим вищою є ризикостійкість досліджуваного підприємства. Зведені показники ризикостійкості за складовими представлені у прикладі таблиці 1.8. На підставі їх значення й робиться висновок результатів діагностики ризикостійкості підприємства.

Таблиця 1.8 – Матриця показників рівня ризикостійкості підприємства

Види ресурсів	Ранг	Коефіцієнт якості ресурсу	Коефіцієнт загрози ресурсу	Коефіцієнт вразливості ресурсу	Ризикостійкість за видом ресурсу
Виробничі	R ₁	0,89	0,35	0,42	0,41
Фінансові	R ₂	0,30	0,38	0,35	0,19
Трудові	R ₃	0,84	0,15	0,14	0,70
Управлінські	R ₄	0,70	0,18	0,13	0,53
Рівень ризикостійкості підприємства в момент часу t					0,48

Для лінгвістичної оцінки рівня ризикостійкості [68, с. 140], згідно матриці оцінки ризиків використовується таблиця відповідності значень ризикостійкості та ймовірності виникнення ризику (табл. 1.9).

Таблиця 1.9 – Відповідність значень ризикостійкості та ймовірності виникнення ризику

Опис рівня ризикостійкості	Ризик за матрицею оцінки	Значення ризикостійкості
Низький рівень	високий рівень впливу – висока ймовірність	$0 \geq S \leq 0,2$
	середній рівень впливу – висока ймовірність	$0,2 \geq S \leq 0,3$
	високий рівень впливу – середня ймовірність	$0,3 \geq S \leq 0,4$
Середній рівень	середній рівень впливу – середня ймовірність	$0,4 \geq S \leq 0,5$
	висока ймовірність – низький рівень впливу	$0,5 \geq S \leq 0,6$
	низька ймовірність – високий рівень впливу	$0,6 \geq S \leq 0,7$
Високий рівень	низький вплив – середня ймовірність	$0,7 \geq S \leq 0,8$
	середній рівень впливу – низька ймовірність	$0,8 \geq S \leq 0,9$
	низький вплив – низька ймовірність	$0,9 \geq S \leq 1$

Таким чином, діагностика ризикостійкості підприємства дає можливість отримати наступні результати:

- 1) інтерпретувати ключові загрози та ризики, що здатні істотно вплинути на господарську діяльність підприємства;
- 2) визначити ключові показники чи індикатори, здатні охарактеризувати основні аспекти ризикостійкості підприємства;
- 3) сформувати необхідне ресурсне забезпечення для протидії загрозам та підвищення стійкості підприємства до впливу ряду найбільш небезпечних факторів;
- 4) визначити напрями підвищення потенціалу ризикостійкості підприємства за рахунок внутрішніх чинників, що забезпечить подолання впливу ризиків у майбутньому.
- 5) сформувати інформаційно-методичну базу для прийняття управлінських чи господарських рішень з функціонування підприємства, що дозволяє забезпечити сталість та впевненість з його функціонування у майбутньому (на поточну та стратегічну перспективу).

Тому наступним етапом виконання кваліфікаційної роботи бакалавра є організаційно-економічна характеристика діяльності об'єкта дослідження, за результатами якої, та із використанням теоретичного матеріалу даного розділу, будуть запропоновані шляхи формування засад ризикостійкості об'єкту дослідження в сучасних умовах господарювання.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТОВ «РІДНА МАРКА»

2.1. Стан та перспективи внутрішньої торгівлі в Україні.

Об'єктом дослідження в даній кваліфікаційній роботі бакалавра є підприємство – Товариство з обмеженою відповідальністю «Рідна марка». Якщо звернутися до історії цього бренду, то «Рідна марка» була створена у 2001 році у якості «парасолькового» торгівельного бренду для різних продуктів харчування одного виробника. Тому, на мою думку, стан внутрішньої торгівлі в Україні здатний якнайповніше представити сферу господарювання мого об'єкта дослідження. Внутрішня торгівля – це торгівля, в рамках якої товарами обмінюються тільки в певній країні. Розділена така торгівля на дві категорії – оптова та роздрібна. Оптова торгівля передбачає придбання товарів у виробників або дилерів в великій кількості і наступного продажу в невеликій кількості в роздріб. Роздрібна торгівля пов'язана з продажем товарів в невеликій кількості для кінцевих споживачів. Проте на практиці дане підприємство комбінує поєднання усіх видів торгівлі, а також певну частину виробничих процесів, за рахунок чого намагається отримати вищий прибуток та зміцнити ринкові позиції.

За методологічними поясненнями Державної служби статистики України – відповідно до Класифікації видів економічної діяльності (ДК009:2010) така діяльність класифікується в секції «G». Відповідно до Методологічних основ та пояснень до позицій Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД-2010), затверджених наказом Держкомстату від 23.12.2011 № 396, критерієм віднесення торгівлі до оптової або роздрібною виступає переважаючий тип покупця (споживача) і характер використання товару:

- у оптовій торгівлі – це перепродаж (продаж без перероблення) нових або уживаних товарів іншим суб'єктам господарювання для використання у

виробничій діяльності або для подальшого перепродажу;

- у роздрібній торгівлі – це перепродаж (продаж без перероблення) нових або уживаних товарів для особистого споживання або домашнього користування переважно населенням.

Також слід відмітити характерну ознаку як «товарна група» – сукупність товарів за ознакою однорідності сировини і матеріалу, призначення, способу виробництва, а також те, що товарна структура у статистичних спостереженнях (які будуть наведені далі для аналізу) гармонізована з Класифікацією продукції за видами економічної діяльності Європейського Союзу. Отже, звернемося спочатку до стану внутрішньої торгівлі в Україні, які представлені даними Держстату. У таблиці 2.1 представлено структуру оптового товарообороту за останні 5 років.

Таблиця 2.1 – Структура оптового товарообороту підприємств оптової торгівлі України*

Показник	Роки				
	2016	2017	2018	2019	2020
Оптовий товарооборот, млн.грн.	1555965,7	1908670,6	2215367,4	2322176,9	2462558,8
продовольчі товари	252771,0	314047,6	356102,8	392139,9	437577,3
непродовольчі товари	1303194,7	1594623,0	1859264,6	1930037,0	2024981,5
Питома вага в оптовому товарообороті, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
продовольчі товари	16,2	16,5	16,1	16,9	17,8
непродовольчі товари	83,8	83,5	83,9	83,1	82,2
Частка продажу товарів, що вироблені на території України, %	44,5	43,7	42,0	44,1	42,9
продовольчі товари	76,4	76,8	77,2	75,1	72,6
непродовольчі товари	38,3	37,2	35,3	37,8	36,5

*Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/sr/sot/sot_u/sot_rik_05-20ue.xls

Як ми можемо побачити, в цілому оптовий товарооборот за останні 5 років зріс в 1,6 рази або на 90 млрд. грн. Але якщо придивитись до структури товарообороту, то вона не зазнала істотних змін. Так питома вага продовольчих товарів у структурі зросла за останні 5 років з 16,2% до 17,8%; відповідно це

означає що зменшилася частка непродовольчих товарів. Позитивним на мою думку є те, що більше 70% продовольчих товарів є вітчизняного виробництва – адже це є свідченням зацікавленості споживачів у національних продуктах, а отже свідчить про перспективність ринку. Разом з тим спостерігається тенденція незначного зменшення частки українських виробників (з 76,4% у 2016 р. – до 72,6% у 2020 р.). Це може бути свідченням про посилення конкуренції з боку іноземних товаровиробників та брендів на національному ринку продуктів харчування, що в подальшому може створювати загрози для національних бізнес-суб'єктів у сфері торгівлі.

Тому розглянемо далі статистику у порівнянні товарообороту підприємств оптової та роздрібною торгівлі (табл. 2.2.)

Таблиця 2.2 – Оптовий та роздрібний товарооборот підприємств оптової та роздрібною торгівлі України*

Показник	Роки				
	2016	2017	2018	2019	2020
Оптовий товарооборот підприємств оптової торгівлі (юридичних осіб), млн.грн.	1555965,7	1908670,6	2215367,4	2322176,9	2462558,8
Індекс фізичного обсягу оптового товарообороту до відповідного періоду попереднього року, %	104,7	102,8	103,6	99,5	104,2
Оборот роздрібною торгівлі, млн.грн.	1175319,2	815344,3	930629,2	1094045,8	1201624,0
Індекс фізичного обсягу обороту роздрібною торгівлі до відповідного періоду попереднього року, %	104,3	106,5	106,2	110,3	107,6
Роздрібний товарооборот підприємств роздрібною торгівлі (юридичних осіб), млн.грн.	555975,4	586330,1	668369,6	793479,2	868283,3
Індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту до відповідного періоду попереднього року, %	104,5	106,0	105,8	111,4	107,2

*Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/sr/roz/roz_u/arh_roz20_u.html

Як видно з таблиці, протягом 2016-2020 рр. відбувалося зростання індексу фізичного обсягу товарообороту як роздрібних, так і оптових підприємств. Лише у 2019 р. спостерігалось зменшення фізичних обсягів оптового товарообороту. Також вважаю позитивним те, що співвідношення між індексами фізичного

зростання товарообороту оптових та роздрібних підприємств більше на користь останніх. А це й може бути прямим свідченням поступового зростання купівельної спроможності кінцевих споживачів, а отже є позитивною ознакою для даного виду економічної діяльності в цілому. Якщо оптовий товарооборот з 2016 по 2020 рр. зростав в середньому на 102,96%, то роздрібний товарооборот за цей же самий період – на 106,98%.

Слід також відзначити що торгівля доволі динамічна сфера економічної діяльності, що відображають індекси фізичного обсягу у порівнянні за двома роками (представлені на рис. 2.1.).

Рис. 2.1 – Порівняння індексів фізичного обсягу обороту роздрібною торгівлі за 2019 та 2020 рр.*

*Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2021/01/05.doc>

Так з рисунку 2.1 ми можемо зробити висновки, що 2019 рік принаймні для роздрібною торгівлі був більш стабільним, оскільки індекс фізичного обсягу товарообороту має стійку динаміку. У 2020 р. у другому кварталі відбулося просідання динаміки товарообороту: якщо з початку року спостерігалася стала тенденція, яка перевищувала 10% щомісяця, то у квітні ми вже бачимо просідання до 3% і поступове нарощування товарообороту протягом 2020 р. Таким чином роздрібна складова внутрішньої торгівлі є доволі чутливою до широкої групи чинників ринкового, економічного, соціального, психологічного та іншого характеру, що до речі слід враховувати при розробленні заходів підвищення

ризикостійкості мого об'єкту дослідження. В цьому сенсі варто відмітити певні конфлікти та протиріччя, які існують у цій сфері. Дослідники відзначають, що в Україні особливої гостроти набула проблема розмежування і взаємодії оптової та роздрібною торгівлі [52]:

- оптові бази та ринки реалізують продукцію як оптовими партіями, так і вроздріб;
- оптово-роздрібні підприємства виконують водночас функції дрібнооптової і роздрібною торгівлі.

Тобто обсяги продажу, форма оплати та інші особливості здійснення операцій купівлі-продажу вже не є чіткими критеріями для розмежування, що показують дослідження різних фахівців та науковців.

Повертаючись до продуктової специфіки об'єкта дослідження, вважаю за доцільне розглянути розподіл за виробництвом окремих продуктів харчування, які продаються на території України (табл. 2.3). специфіки

Таблиця 2.3 – Частка продажу підприємствами роздрібною торгівлі товарів, що вироблені на території України (у %)*

Найменування товарної групи	Роки			
	2017	2018	2019	2020
М'ясо	95,6	96,5	97,1	96,5
М'ясні продукти	93,7	94,1	93,2	93,9
Риба, ракоподібні та молюски (включаючи рибні продукти)	61,8	60,6	72,9	73,2
Молочні продукти	90,4	89,6	89,4	86,8
Яйця	98,5	99,2	99,1	99,1
Харчові олії та жири	92,9	92,9	86,5	84,5
Хлібобулочні та борошняні кондитерські вироби	95,1	95,3	92,9	92,1
Алкогільні напої	77,5	75,3	73,4	71,1
Інші напої (безалкогольні)	91,7	91,7	89,8	88,8
Кава, чай, какао та прянощі	55,2	54,6	69,2	72,0
Інші продовольчі товари	85,5	84,3	81,8	82,3
у тому числі				
цукор	97,1	96,9	96,3	96,3
борошно	94,9	94,7	91,9	95,7
круп	92,6	92,1	79,9	79,7
вироби макаронні	74,9	72,9	65,8	72,9
сіль харчова	95,0	94,9	93,4	93,7

*Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sr/chprt/chprt17-20_ue.xlsx

Як видно з таблиці, за основними продуктами харчування торгівля здійснюється переважно продуктами національних виробників. Особливо слід відмітити те, що відноситься до специфіки ТОВ «Рідна марка»:

- алкогольні напої – в середньому 74,%;
- безалкогольні напої – в середньому 90,6%;
- інші продовольчі товари – в середньому 83,7%;
- крупи – в середньому 85,6%.

Таким чином, можна відмітити що споживач не має створювати істотних проблем для ризикостійкості мого об'єкта дослідження, але цілком серйозною загрозою може стати посилення діяльності з боку інших конкурентів. Для подолання таких загроз підприємству потрібно мати потужні ринкові позиції та розгалужену мережу господарських зв'язків. Ця характеристика внутрішньої торгівлі може бути описана показником ланковості перепродажу. Ланковість перепродажу відображає співвідношення валового товарообороту до чистого і представлена у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Ланковість перепродажу товарів у оптовій торгівлі *

Найменування товарної групи	Оптовий товарооборот, тис.грн		Ланковість перепродажу товару
	усього	з нього продано іншим підприємствам оптової торгівлі	
Усі товари	2215367372,7	1227746368,4	2,2
Непродовольчі товари	1859264541,3	1027381441,4	2,2
Продовольчі товари	356102831,4	200364927,0	2,3
М'ясо та м'ясні продукти	34047333,4	4724800,4	1,2
Продукти молочні, масло та сири	18849160,9	11472567,7	2,6
Яйця	1678528,5	1191950,3	3,4
Олії та жири харчові	20182697,3	11032366,4	2,2
Пиво, крім відходів пивоваріння	9319064,7	3141321,4	1,5
Води мінеральні та напої безалкогольні й соки фруктові та овочеві	15099288,1	8968967,5	2,5
Крупи, борошно грубого помелу, гранули та інші продукти, з культур зернових	2088424,2	1172431,2	2,3
Інші продовольчі товари	50013784,1	23460352,2	1,9

*Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/.../obs_prod_i_zap_tovariv/obs_pz_%D0%BEt_2020.xls

Як бачимо із таблиці, в середньому ланковість перепродажу складає 2,2, що свідчить про стан інфраструктурних зв'язків внутрішньої торгівлі. Тобто, якщо брати на шляху продовольчих товарів, то кількість посередників складає в середньому 2,3 бізнес-одиниці, після чого вже здійснюється роздрібний продаж кінцевому споживачу. Знову ж таки, у розрізі ланковості товарної специфіки об'єкта дослідження це характеризується наступним чином:

- пиво – 1,5;
- безалкогольні напої – 2,5;
- інші продовольчі товари – 1,9;
- крупи – 2,3.

Разом із наведенням статистичної інформації щодо стану внутрішньої торгівлі України, необхідно представити й аналітичну оцінку явищ та процесів які відбуваються у цій сфері. Тому вважаю за необхідне звернутися до думок науковців та фахівців у даній проблематиці. Знову ж таки, фахівці у оцінюванні темпів товарообороту оптової торгівлі відзначають, що його нестабільність пов'язана з рядом об'єктивних факторів, як-то [13]:

- загальна економічна криза;
- нестабільне суспільно-політичне становище;
- мінливість нормативно-правового середовища регулювання господарської діяльності;
- недостатня інвестиційна привабливість національного економічного середовища;
- наявність негативного впливу наслідків бойових дій на сході країни.

М.М. Ільчук та Л.Л. Панкратова у своїх дослідженнях [33] також відзначають такі чинники як:

- - непрозорість торгівельних механізмів та схем реалізації;
- присутність у товарообороті контрабандної продукції;
- необлікованість офіційними органами готівкових розрахункових операцій та інше.

На підтвердження цього, вони приводять дані дослідження компанії Ernst & Young «Зниження рівня тіньової економіки України через використання

електронних платежів», результати якого свідчать, що станом на 2018 р. частка прихованих операцій складала близько 25% від офіційного значення валового внутрішнього продукту [22]. До того ж (на їхню думку) слід звернути увагу на розподіл внутрішньої торгівлі за суб'єктами господарювання відповідно до організаційно-правових форм. За результатами аналізу даних авторів структурних змін серед суб'єктів внутрішньої роздрібною торгівлі є тенденція витіснення дрібних форм торгівлі з ринку, оскільки частка роздрібного обороту саме юридичних осіб збільшилася від 51,7%, у 2010 р. до 72,5% у 2019 р. Щодо сутності негативних наслідків то вона пояснюється тим, що підприємства-«замінники» - це перш за все розвинуті торгові мережі у вигляді холдингових структур, в окремих випадках із материнською компанією за межами України і тому:

- до органів офіційної статистики потрапляє неповна інформація;
- холдингові структури за вітчизняним законодавством не формують консолідовану звітність;
- більшість мереж не оформлені офіційно;
- інформаційно-аналітичне поле щодо їх діяльності має вибірковий або експертний (а отже суб'єктивний) характер;
- мережі, отримуючи домінуючі позиції спричиняють бізнес-тиск на виробників та постачальників;
- через промоцію власних торгових марок здійснюється витіснення з точок продажу традиційних виробників та нерівноправна конкуренція.

Свою оцінку стану внутрішньої торгівлі в Україні наводять й Н.І. Демчук, Л.С. Безугла та О.В. Ткаліч [19]. Вони відзначають, що внутрішня торгівля України може бути представлена у вигляді специфічного трисегментного внутрішнього ринку:

- 1) організований ринок, який охоплює облікований товарообіг зареєстрованих торговельних підприємств;
- 2) ринок фізичних осіб – приватних підприємців, який охоплює дрібнооптову і дрібнороздрібну мережу;
- 3) тіньовий сегмент, який включає незареєстровану мережу торгівлі [17].

На думку авторів, зростання й удосконалення внутрішнього ринку значною

мірою залежать від динамічного та ефективного розвитку торгівлі вітчизняними товарами широкого вжитку. В той же час відсутність стратегічного підходу до вирішення проблеми насичення внутрішнього ринку за рахунок відповідного збільшення обсягів внутрішнього виробництва на основі розвитку імпортозамінної продукції призводить до формування високої залежності внутрішнього ринку від імпорту, а також до необхідності нарощування експорту для покриття дефіциту платіжного балансу. Особливо актуальним у дослідженні є виявлення залежності ризикостійкості підприємств від відкритості національної економіки – як вразливості внутрішнього ринку від коливань зовнішньої кон'юнктури та несприятливих світових тенденцій. На додаток до вищезазначених проблем функціонування внутрішньої торгівлі, можна також додати фактори та взаємозв'язки, окреслені даними авторами. Так вбачається, що значний дисбаланс розвитку внутрішнього ринку був спричинений:

- падінням виробництва базових галузей економіки у 2015 році;
- зниженням купівельної спроможності населення;
- залежності національної економіки від імпорту;
- прив'язці до долара США та інфляційних процесів;
- недостатність розвитку національно виробництва товарів та послуг;
- зростанні вартості енергоносіїв, транспорту, житлово-комунальних послуг;
- зменшення податкових надходжень та зайнятості.

Таким чином, підсумовуючи аналіз сфери внутрішньої торгівлі, вважаю що найкращу узагальнюючу характеристику представили В.В. Ровенська та Ю.Ю. Буркацький [53, с.149]. Вони відзначили, що торгівля має важливе значення у розвитку національної економіки, оскільки забезпечує раціональну організацію завершального етапу циклу суспільного виробництва, доведення товарів до споживачів та кругообіг грошових коштів, а функціонування підприємств торгівлі супроводжується постійними трансформаціями що й актуалізує питання визначення сукупності факторів впливу, які б поліпшили їх стійкість у сучасних умовах.

2.2. Організаційно-правові основи функціонування ТОВ «Рідна марка».

Як вже було зазначено у п. 2.1 об'єктом дослідження у даній кваліфікаційній роботі бакалавра є Група компаній Товариство з обмеженою відповідальністю «Рідна марка» (далі – ТОВ «Рідна марка»). За даними Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України юридична адреса підприємства «Рідна марка, Група компаній ТОВ» є м. Київ, вул. Електриків, 29а. Дата державної реєстрації підприємства 26.02.2009р. Організаційно-правова форма підприємства – товариство з обмеженою відповідальністю. Форма власності – приватна. Власником підприємства є компанія «Бонетен Лімітед», через ТзОВ «Перша приватна броварня», кінцевий бенефіціар – Мацола Андрій Миколайович.

Статутний капітал підприємства складає 30 000 000 грн. Керівником підприємства ТОВ «Рідна марка» є Портницький Роман Володимирович (згідно з даними Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України).

Установчим документом підприємства є Статут, у статуті підприємства визначається сфера його діяльності, головні органи управління, межі їх відповідальності та коло обов'язків. Також регулювання діяльності підприємства здійснюється з боку державних органів

ТОВ «Рідна марка» діє на підставі Цивільного та Господарського кодексів України, Законів України «Про господарські товариства» та інших чинних нормативних актів. З моменту державної реєстрації товариство має статус юридичної особи, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, у тому числі і валютні; печатку, штампи та фірмові бланки зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом. Товариство є економічно самостійним, саме визначає напрямки своєї діяльності, спеціалізацію, обсяги виробництва, ціни на продукцію. ТОВ «Рідна марка» здійснює оперативний та бухгалтерський облік результатів своєї діяльності, а також веде статистичну звітність у встановленому порядку, несе відповідальність за їх достовірність та подає її державним органам згідно з установленими формами та строками.

Історія діяльності даного підприємства характеризується рядом ключових подій. Так, Корпорація «Рідна марка» об'єднувала українські підприємства з

виробництва продуктів харчування:

- АТ «Пиво-безалкогольний комбінат «Радомишль»;
- ТОВ «Плодоовочевий комбінат «Херсон»;
- ТОВ «МСТ Регіон»;
- АТ «Пісковський завод скловиробів»;
- ДП «Рідна марка».

На ПБК «Радомишль» виробляли:

- оригінальне нефільтроване пшеничне пиво баварського типу Weissbier ТМ «Пшеничне Еталон»;
- легке світле пиво ТМ «Kristall»;
- натуральне ячмінне пиво ТМ «Радомишль»;
- серія «Пиво Радомишльської пивоварні»;
- натуральні соки і нектари ТМ «Мрія»; соковмісні напої ТМ «Морс Лісова Ягода»;
- квас ТМ «Древлянський».

Зокрема виробнича потужність ПБК «Радомишль» складала 15 млн. дал. пива та квасу в рік.

ТОВ «Плодоовочевий комбінат «Херсон» було створено в 2005 році. Дана структурна одиниця має широкий виробничий цикл обробки овочів та фруктів, що дозволяє здійснювати виробництво наступних харчових продуктів:

- ягідно-фруктове та овочеve пюре асептичного консервування;
- томатну пасту і соуси;
- ягідно-фруктові та овочеві соки;
- цільно-плідну консервацію.

Також у 2007 році було розпочато виведення на ринок нової торгової марки «Бон Херсон». Загалом, на початку активного формування корпорації, інвестиції в розвиток у 2001-2006 рр. склали більше 50 млн. євро. Також разом з корпораціями та підприємствами «Богдан», «ROSHEN», «Агропродінвест», «Ленінська кузня», «Укравтозапчастина», «ІСТА», «5 канал» та іншими активами, «Рідна марка» входила до складу групи «Укрпромінвест» (яка була ліквідована у 2012 році). В середині серпня 2011 року завершилася операція з придбання

компанією Oettinger і міжнародним холдингом Oasis 100% акцій групи компаній «Рідна Марка» в Україні. На момент продажу, бізнес цієї групи компаній включав в себе виробництво та дистрибуцію соків і нектарів ТМ «Мрія», морсів ТМ «Морс Лісова ягода», ячмінного та пшеничного пива (ТМ «Пивоварня Радомишля», ТМ «Радомишль», ТМ «Пшеничне Еталон») і квасу ТМ «Древлянський квас». Також група компаній «Рідна Марка» поряд з втіленням основних проектів, пов'язаних з реалізацією продукції власного виробництва, активно розвиває напрямки Private Label і Co-packing.

Основною метою діяльності ТОВ «Рідна марка» є отримання прибутку за рахунок виробничої, підприємницької, комерційної та інших видів діяльності, а також задоволення на цій основі громадських соціально-економічних потреб та зростання добробуту його власників та соціальних потреб працівників. Основна місія ТОВ «Рідна марка» полягає у виробництві та реалізації якісної продукції харчової промисловості, що забезпечить максимальне задоволення потреб споживачів та довгостроковий розвиток підприємству.

Основним видами економічної діяльності підприємства згідно КВЕД є:
46.34. Оптова торгівля напоями. Іншими видами економічної діяльності є:

- 46.17. Діяльність агентів з торгівлі харчовими продуктами, напоями та тютюновими виробами;

- 46.39. Неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами.

Група компаній «Рідна Марка» об'єднує високотехнологічні українські підприємства, що виробляють продукти харчування, які відповідають світовим стандартам якості. В основі концепції розвитку – досвід інтеграції європейської культури виробництва та споживання в українських умовах. Спеціалізацією групи компаній є виробництво традиційних і інноваційних продуктів харчування і напоїв, переробка фруктів і овочів, виробництво склотари, а також дистрибуція продуктів харчування і напоїв. Разом з цим, підприємство також пропонує наступні види послуг:

- послуги логістики;
- оренду холодильних камер.

Всі види діяльності, які потребують ліцензування, здійснюються підприємством тільки після отримання відповідної ліцензії. На сьогодні ТОВ «Рідна марка» є універсальним підприємством, динамічно нарощує темпи виробництва і постійно підвищує конкурентоспроможність продукції. Головним критерієм ефективності діяльності для керівництва підприємства – є максимальне задоволення потреб споживачів продукції підприємства.

Слід зазначити, що продукція ТОВ «Рідна марка» продається по території всієї України. ТОВ «Рідна марка» пропонує широкий асортимент продуктів харчування, який постійно поповнюється все новими і новими розробками, багато з котрих є унікальними і виробляються вперше. Продукція ТОВ «Рідна марка» вигідно відрізняється високою якістю, застосуванням в її виробництві екологічно чистої сировини та натуральних добавок. Також ТОВ «Рідна марка» є експортером продуктів харчування до країн Європи, США, Канади, Близького та середнього Сходу, Ізраїлю. Асортимент експортної продукції складають:

- пюре овочеві та фруктові;
- соки, нектари;
- томатна паста;
- пиво ячмінне та пшеничне;
- квас, морси.

Сьогодні, основними видами продукції підприємства що виробляється і реалізовується в Україні є наступна:

- 1) натуральне пшеничне нефільтроване пиво верхового бродіння баварського типу Weissbier ТМ «Пшеничне Еталон»;
- 2) натуральне пиво класичних сортів ТМ «Пивоварня Радомишля»;
- 3) натуральне ячмінне пиво низового бродіння ТМ «Радомишль»;
- 4) натуральні соки та нектари ТМ «Мрія»;
- 5) натуральні соки ТМ «Бон Херсон»;
- 6) натуральний морс ТМ «Лісова Ягода»;
- 7) натуральний квас ТМ «Древлянський».

Соки групи компаній «Рідна Марка» проходять сертифікацію на всіх стадіях виробництва. Всі сертифікати підтверджують високу якість кожного з продуктів.

Технологія виробництва передбачає дбайливе збереження всіх вітамінів і мікроелементів, що містяться в овочах і фруктах, з яких виробляється продукція. Підприємство виготовляє тільки натуральні сокові продукти, без додавання будь-яких штучних домішок і консервантів. Кожний із продуктів компанія намагається зробити унікальним, неповторним і найсмачнішим. Для всіх сокових продуктів добираються найкращі сорти фруктів, овочів і ягід. Над рецептурами працює група технологів, основним завданням яких є пошук і відбір кращих пропозицій на ринку сировини України, Європи, Азії та Америки. Обсяги виробництва продукції ТОВ «Рідна марка» представлено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Обсяги виробництва продукції ТОВ «Рідна марка» у 2017-2019 рр.

Види економічної діяльності	Обсяг виробництва продукції						Відхилення			
	2017 рік		2018 рік		2019 рік		2019 до 2017		2019 до 2018	
	Тис. грн.	Питома вага, %	Тис. грн.	Питома вага, %	Тис. грн.	Питома вага, %	У сумі	У стр-рі	У сумі	У стр-рі
Безалкогольні напої	17686	15,6	26538	19,6	50438	24,7	32752	9,1	23900	5,1
Пиво	31245	27,56	43435	32,08	66816	32,72	35571	5,16	23381	0,64
Квас	14115	12,45	14217	10,5	20175	9,88	6060	-2,57	5958	-0,62
Нектари та солод	22221	19,6	23694	17,5	31039	15,2	8818	-4,4	7345	-2,3
Крупи фасовані	16484	14,54	15706	11,6	19522	9,56	3038	-4,98	3816	-2,04
Інше	11621	10,25	11807	8,72	16214	7,94	4593	-2,31	4407	-0,78
Разом	113372	100	135397	100	204204	100	90832	х	68807	х

За даними таблиці загальні обсяги виробництва продукції ТОВ «Рідна марка» у 2019 р. обсяги виробництва усіх видів продукції збільшилися на 90832 тис. грн. порівняно з 2017 р. та на 68807 тис. грн. порівняно з 2018 р. При цьому слід відзначити, що найбільшу частину у складі продукції займають пиво та безалкогольні напої. Структура обсягів продукції, що виробляється на підприємстві за 2017-2019 рр., наведена на рисунках 2.2 – 2.4.

Рис. 2.2 – Структура виробленої продукції ТОВ «Рідна марка» у 2017 р.

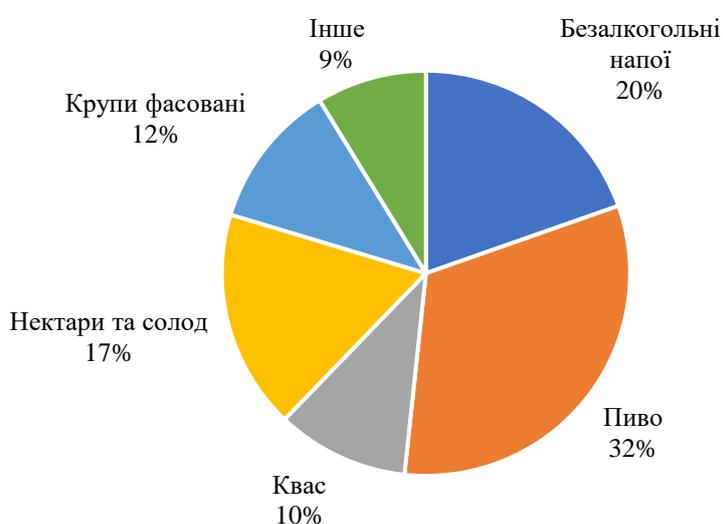

Рис. 2.3 – Структура виробленої продукції ТОВ «Рідна марка» у 2018 р.

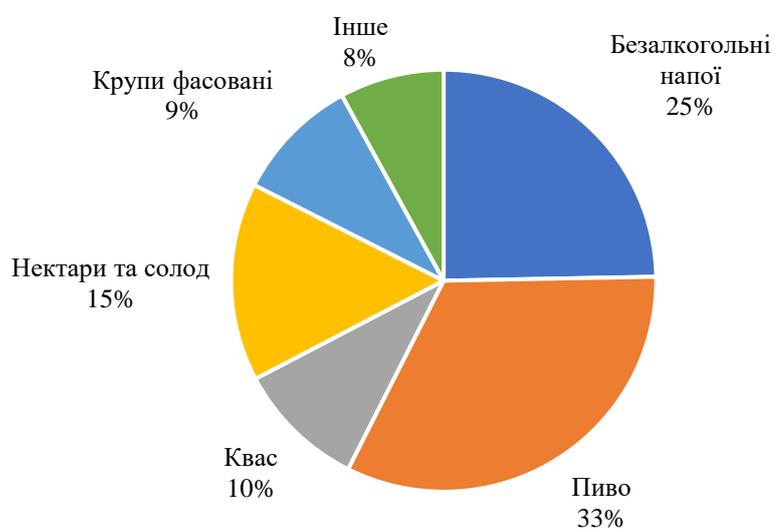

Рис.2.4 – Структура виробленої продукції ТОВ «Рідна марка» у 2019 р.

Найбільша частка обсягів виробництва продукції протягом усіх трьох років періоду аналізу припадає на виробництво пива, питома вага виробництва якого зросла з 27,6% у 2017 р до 32,7% у 2019 р. Виробництво нектарів зменшилось з 19,6% до 15,2%. Також зменшилась питома вага виробництва квасу з 12,5% до 9,9%, а також фасованих круп з 14,5% до 9,6%. Натомість зросла частка безалкогольних напоїв, яка у 2019 р збільшилася порівняно з 2017 р. з 15,6% до 24,7%. Виробництво інших видів продукції (морсів, томатної пасти, фруктового та овочевого пюре) з 10,3% у 2017 р. зменшилося до 7,9% у 2019 р. В цілому за 2017-2019 роки обсяги виробленої продукції ТОВ «Рідна марка» щорічно зростають.

Вся продукція ТОВ «Рідна марка» відповідає вимогам міжнародних систем контролю якості ISO 9001 та ISO 22000. Майбутні плани ТОВ «Рідна марка»: стати лідером на українському ринку серед вітчизняних виробників і дистриб'юторів продуктів харчування, розширювати зону покриття компанії, підвищувати її конкурентоспроможність та збільшити частку та географію експорту.

Функції та права кожного із структурних підрозділів ТОВ «Рідна марка», перелік яких наведено на рис. 2.5. визначаються затвердженими у встановленому порядку директором підприємства положеннями.

Рис. 2.5 – Організаційна структура управління ТОВ «Рідна марка»

У даній організаційній структурі управління існує система ієрархії

підпорядкування, коли один керівник зосереджує в руках керівництво всієї сукупності процесів, що мають спільну мету. За видом структура управління підприємством є функціональною, за якою кожен структурний підрозділ має чітко окреслені межі своєї діяльності та точно визначені функції.

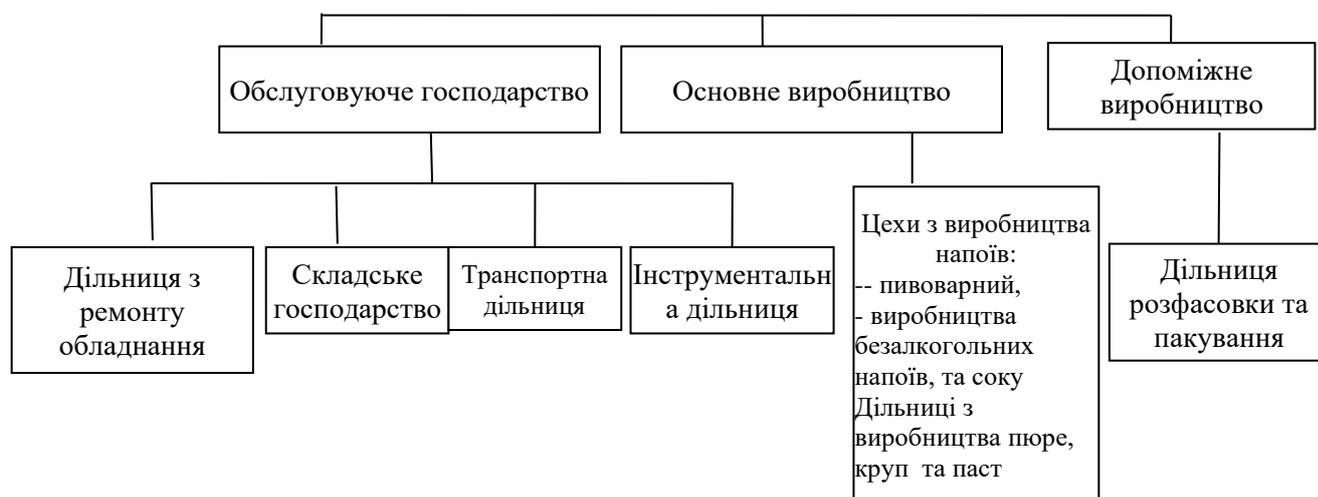

Рис. 2.6 – Виробнича структура ТОВ «Рідна марка»

Організаційна структура товариства спрямована на встановлення чітких взаємозв'язків між окремими підрозділами, розподілу між ними прав і відповідальності. Організаційна структура даного підприємства складається із виробничої та управлінської структури. До структурних підрозділів апарату управління ТОВ «Рідна марка» відносяться: бухгалтерія, інженерно-технічний відділ, планово-економічний відділ. До виробничих підрозділів відносяться цехи, дільниці. Директор, згідно статуту, є одноособовим виконавчим органом ТОВ «Рідна марка», який здійснює управління поточною діяльністю товариства. Директор вирішує усі питання діяльності товариства, крім тих, які віднесені компетенції зборів учасників. Він підзвітний зборам учасників і організує виконання їх рішень. Діюча організаційна структура управління ТОВ «Рідна марка» має малу гнучкість і пристосовуваність до зміни ситуації. Виробнича структура ТОВ «Рідна марка» складається з основних, допоміжних та обслуговуючих цехів. Сукупність зазначених цехів забезпечують безперебійне виробництво продукції.

2.3 Аналіз економічних та фінансових показників діяльності підприємства.

За сучасних умов господарювання особливо важливе значення посідає аналіз основних економічних і фінансових показників діяльності підприємства. Метою аналізу є оцінка стану підприємства на визначену дату або за певний період, характеристика показників діяльності підприємства для виявлення резервів їх покращення. Для даного розділу мною було зібрано вихідні дані (фінансову, бухгалтерську, статистичну та оперативну звітність). До основної інформації, яку необхідно використовувати, належать такі її види: регулятивно-правова, нормативна, планова, облікова, необлікова. Основними регулятивно-правовими актами, які визначають економічні відносини, є: Закони України, а також Постанови Кабінету Міністрів України, Укази Президента, Господарський Кодекс, Податковий Кодекс, Національні стандарти та інші різні підзаконні акти.

Планова інформація – це сукупність даних про склад запланованого об'єкта і тенденцію його розвитку. Вона відображена в оперативних, поточних та перспективних планах, а також у довготермінових прогнозах розвитку підприємств, об'єднань і галузей економіки. Господарський облік організований в єдину систему контролю за виконанням завдань і складається з трьох самостійних, але міцно пов'язаних між собою видів обліку: оперативного, бухгалтерського й статистичного. Відповідно до цього класифікують і види облікової інформації та звітності. Бухгалтерська звітність – це система пов'язаних між собою показників, що характеризують кругообіг господарських засобів. Характерною особливістю бухгалтерської звітності є взаємопов'язана система її показників, документально підтверджених записами початкових господарських операцій, які відображають у різних вартісних оцінках, а за речовими елементами (матеріальні цінності, продукція, тощо) у натуральному виразі.

Оперативна звітність (або виробничо-технічна) призначена переважно для поточного контролю й управління у середині окремих підприємств і об'єднань. Вона містить дані про виробництво важливих видів продукції, про хід поставок матеріалів та палива, про виконання договорів поставок замовникам

комплектуючих виробів та напівфабрикатів тощо. За способами складання оперативна звітність подібна до статистичної, тому на практиці їх часто виконують разом. Для виконання розрахунків та аналізу фінансово-економічних показників мною було зібрано необхідну звітність, вихідними даними для проведення аналізу економічних і фінансових показників підприємства є фінансова звітність.

Фінансова звітність згідно з П(С)БО – це бухгалтерська звітність, що відображає фінансовий та економічний стан підприємства і результати його діяльності за звітний період.

Позаоблікова інформація, на відміну від нормативної, планової й облікової, має позасистемний характер. Її призначення полягає у тому, щоб доповнити недостатні дані для проведення дослідження. Потреба в ній виникає, як правило, за необхідності поглиблення економічного аналізу і визначення конкретних причин зміни показників, які вивчаються. Фінансовий результат дає можливість встановити взаємозв'язок між усіма іншими економічними показниками та узагальнити результати діяльності підприємства.

Основні фінансово-економічні показники ТОВ «Рідна марка» наведені у таблиці 2.7.

За результатами розрахунку основних економічних і фінансових показників діяльності ТОВ «Рідна марка» можна зробити наступні висновки.

Середня вартість сукупного капіталу має тенденцію щодо зростання. У 2019 р. вона на 406,5 % більше за 2017 р. та на 191,61 % більше від 2018 р. Таким чином відбулося збільшення вартості майна підприємства.

Аналогічна тенденція спостерігається по відношенню до власного капіталу. Так, його вартість на кінець 2019 р. на 124,17 % більше від 2017 р. та на 120,72 % більше у порівнянні з 2018 р.

Зростання власного капіталу відбулося за рахунок зростання прибутків, що є позитивною тенденцією.

Динаміка середньої вартості сукупного та власного капіталу на ТОВ «Рідна марка» наведено на рис. 2.7.

Таблиця 2.7 – Економічні та фінансові показники діяльності ТОВ «Рідна марка» за 2017-2019 рр.

Показники	Од. виміру	Роки			Відхилення 2019 р. до			
		2017	2018	2019	2017 р.		2018 р.	
					Абсолютне	Темп приросту, %		Абсолютне
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Капітал та ресурси підприємства								
1.1. Середня вартість сукупного капіталу	тис. грн.	206693,5	438488	840204,5	633511	406,5	401716,5	191,61
1.2. Середня вартість власного капіталу	тис. грн.	127282	130918,5	158041	30759	124,17	27122,5	120,72
1.3 Основні засоби								
1.3.1. За первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	48562	44690	37621	-10941	77,47	-7069	84,18
1.3.2. Знос на кінець року	тис. грн.	29729	27275	21812	-7917	73,37	-5463	79,97
1.3.3. Середньорічна вартість основних засобів	тис. грн.	43497,5	46626	41155,5	-2342	94,62	-5470,5	88,27
1.4. Нематеріальні активи								
1.4.1. За первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	-	-	-	-	-	-	-
1.4.2. Знос на кінець року	тис. грн.	-	-	-	-	-	-	-
1.4.3. Середньорічна вартість нематеріальних активів	тис. грн.	-	-	-	-	-	-	-
1.5. Оборотні активи								
1.5.1. Усього на кінець року	тис. грн.	153054	616258	956903	803849	625,21	340645	155,28
1.5.2. Дебіторська заборгованість на кінець року	тис. грн.	125386	532533	516555	391169	411,97	-15978	97
1.5.3. Запаси на кінець року	тис. грн.	24197	73689	368972	344775	1524,87	295283	500,72

Продовження таблиці 2.7/

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.5.4. Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року	тис. грн.	1259	1946	45890	44631,00	3644,96	43944,00	2358,17
1.5.5. Середні залишки оборотних засобів	тис. грн.	155368	384656	786580,5	631212,50	506,27	401924,50	204,49
1.6. Середньооблікова чисельність								
1.6.1. Середньооблікова чисельність працівників	осіб	141	140	150	9,00	106,38	10,00	107,14
1.6.2. Середньооблікова чисельність робітників	осіб	108	110	115	7,00	106,48	5,00	104,55
2. Економічні та фінансові результати								
2.1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	тис. грн.	72494	97210	207048	134554	285,61	109838	212,99
2.2. Обсяг реалізованої продукції	тис. грн.	97063	145849	170476	73413	175,63	24627	116,89
2.3. Обсяг виробництва продукції	тис. грн.	106363	171240	218135	111772	205,09	46895	127,39
2.4. Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	56333	76439	137848	81515	244,7	61409	180,34
2.5. Валовий прибуток	тис. грн.	16161	20771	69200	53039	428,19	48429	333,16
2.6. Прибуток від операційної діяльності	тис. грн.	32878	32471	77354	44476	235,28	44883	238,22
2.7. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	тис. грн.	33624	4986	49256	15632	146,49	44270	987,89
2.8. Чистий прибуток	тис. грн.	33624	4989	49256	15632	146,49	44267	987,29
2.9. Фонд оплати праці усіх працівників	тис. грн.	14423,1	15384,2	17810,9	3387,80	123,49	2426,70	115,77
2.10. Фонд робочого часу	люд-години	377147	386498	380452	3305	100,88	-6046	98,44
3. Показники ефективності використання ресурсів								
3.1. Продуктивність праці одного працівника	тис. грн. / особа	754,35	1223,14	1454,23	699,89	192,78	231,09	118,89
3.2. Продуктивність праці одного робітника	тис. грн. / особа	984,84	1556,73	1896,83	911,98	192,6	340,1	121,85

Продовження таблиці 2.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3.3. Рівень оплати праці за 1 людину-годину	тис. грн./люд-год	0,038	0,040	0,047	0,01	122,42	0,01	117,61
3.4. Середньомісячна заробітна плата одного працівника	тис. грн.	8,524	9,157	9,895	1,37	116,08	0,74	108,06
3.5. Коефіцієнт зносу основних засобів на кінець року		0,61	0,61	0,58	-0,03	94,71	-0,03	95,0
3.6. Коефіцієнт оновлення основних засобів		0,04	0,02	0,05	0,01	25,0	0,03	150,0
3.7. Коефіцієнт вибуття основних засобів		0,09	0,06	0,08	-0,01	-11,11	0,02	33,33
3.8. Фондовіддача	грн./ грн.	2,45	3,67	5,30	2,85	216,76	1,63	144,32
3.9. Фондоозброєність праці працівників	тис. грн./чол.	308,49	333,04	274,37	-34,12	88,94	-58,67	82,38
3.10. Коефіцієнт обіговості оборотних засобів	обороти	0,47	0,25	0,26	-0,2	56,41	0,01	104,16
3.11. Середній період обороту оборотних засобів	дні	772	1425	1368	596	177,26	-57	96,01
3.12. Коефіцієнт обіговості активів	грн./ грн.	0,35	0,22	0,25	-0,1	70,26	0,02	111,16
3.13. Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	обороти	1,01	1,72	4,68	3,67	464,47	2,96	272,08
3.14. Середній період обороту дебіторської заборгованості	дні	357	209	77	-280,50	21,53	-132,44	36,75
3.15. Коефіцієнт обіговості запасів	обороти	4,87	2,39	0,98	-3,89	20,04	-1,42	40,78
3.16. Середній період зберігання запасів	дні	74	151	369	295	499,13	218	245,21
3.17. Тривалість операційного циклу	дні	78,87	153,39	369,98	291,11	369,1	216,59	141,2
4. Показники рентабельності								
4.1. Рентабельність продажу	%	46,38	5,13	23,79	-22,59	51,29	18,66	463,82
4.2. Рентабельність активів	%	16,27	1,14	5,86	-10,41	36,04	4,73	515,56
4.3. Рентабельність власного капіталу	%	26,42	3,81	31,17	4,75	117,98	27,36	817,86

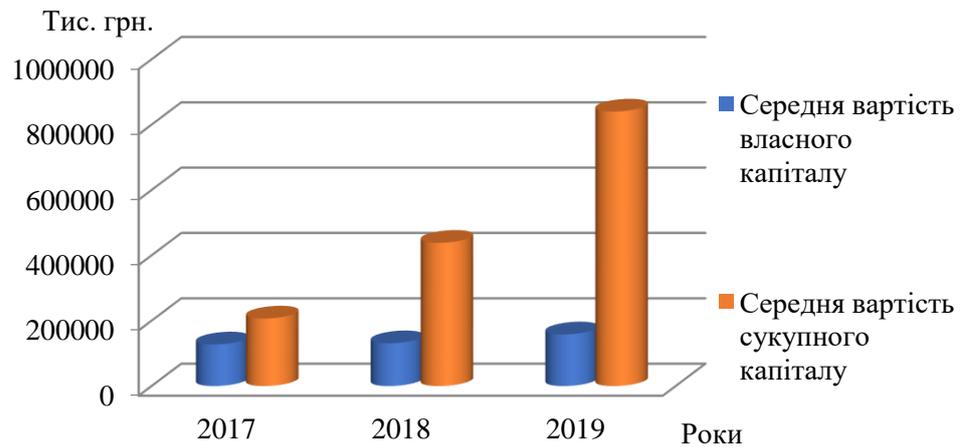

Рис. 2.7 – Динаміка середньорічної вартості капіталу ТОВ «Рідна марка» за 2017-2019 рр.

Середньорічна вартість основних засобів має тенденцію щодо зменшення. У 2019 р. їх вартість на 2342 тис. грн. менше від 2017 р. та на 5470,5 тис. грн. менше у порівнянні з 2018 р.

Щодо середньої вартості залишків оборотних засобів, то вона збільшилась. На кінець 2019 р. вона на 631212,5 тис. грн. більше від 2017 р та на 401924,5 тис. грн. більше за 2018 р. Зростання оборотних активів відбулося у 4 рази під впливом збільшення запасів та дебіторської заборгованості. Динаміка середніх залишків оборотних засобів наведена на рис. 2.8.

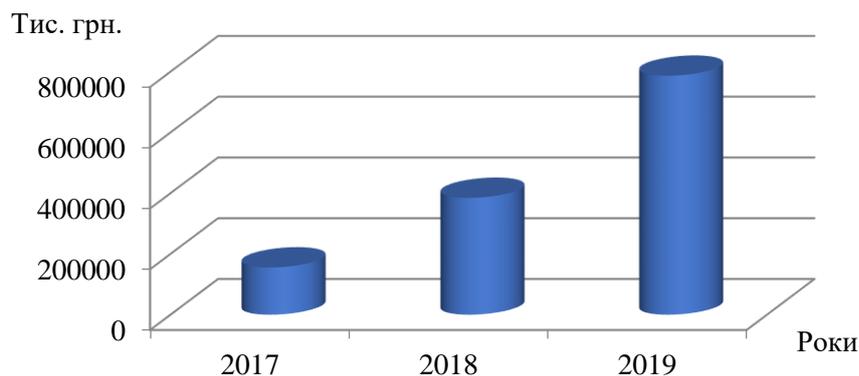

Рис. 2.8 – Динаміка середніх залишків оборотних засобів ТОВ «Рідна марка» за 2017-2019 рр.

На ТОВ «Рідна марка» впродовж 2017-2019 рр. спостерігається позитивна тенденція щодо зростання чистого доходу від реалізації продукції. У 2019 році

порівняно з 2017 р. зростання спостерігається на 185%, а порівняно з 2018р. на 113%. Обсяг реалізації за 2017-2019 рр. збільшився на 75%, а за 2018-2019 рр. усього на 16%. Обсяг виробництва продукції у 2019 р порівняно з 2017 р збільшився на 105%, за 2018-2019 рр. зростання становило 27%. Графічно динаміка економічних показників наведено на рис. 2.9.

Рис. 2.9 – Динаміка економічних результатів діяльності ТОВ «Рідна марка» за 2017-2019 рр.

Щодо фінансових результатів діяльності, то спостерігались наступні тенденції їх зміни. Валовий прибуток за 2017-2019 рр. збільшився у 3,3 рази, а за 2018-2019 рр. у 2,3 рази. Чистий прибуток за 2017-2019 рр. збільшився на 46,5%, а за 2018-2019 рр. , але водночас у 2018 р. відбулося різке зниження прибутку через зростання витрат на виробництво продукції.

На зростання розміру чистого прибутку вплинуло збільшення обсягів виробленої та реалізованої продукції.

Динаміка фінансових результатів діяльності ТОВ «Рідна марка» у 2017-2019 рр. наведена на рис. 2.10.

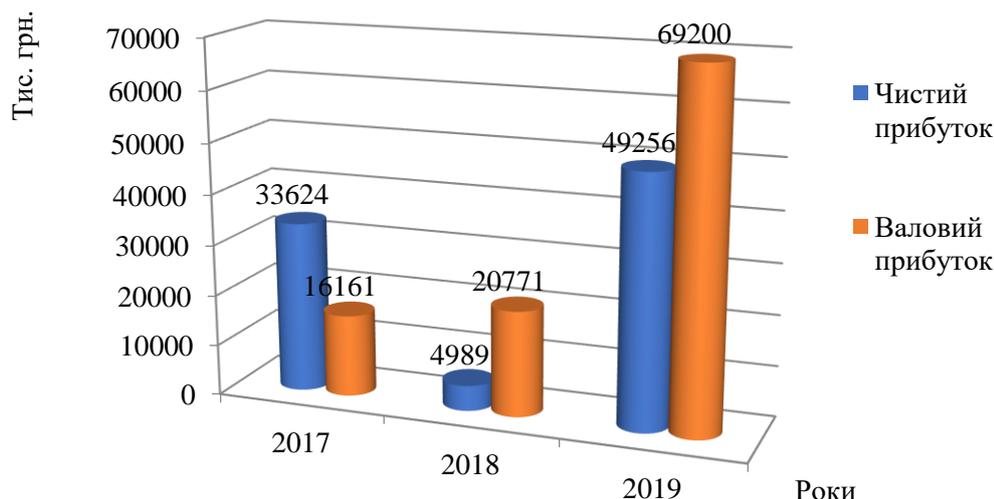

Рис. 2.10 – Динаміка фінансових результатів діяльності ТОВ «Рідна марка» за 2017-2019 рр.

Продуктивність праці на підприємстві має позитивну тенденцію до зростання. Так, у 2019 р. даний показник на 92,78% більше від 2017 р. та на 18,89 % більше порівняно з 2018 р. Дані зміни є позитивними і свідчать про ефективність використання трудових ресурсів на підприємстві (рис. 2.11).

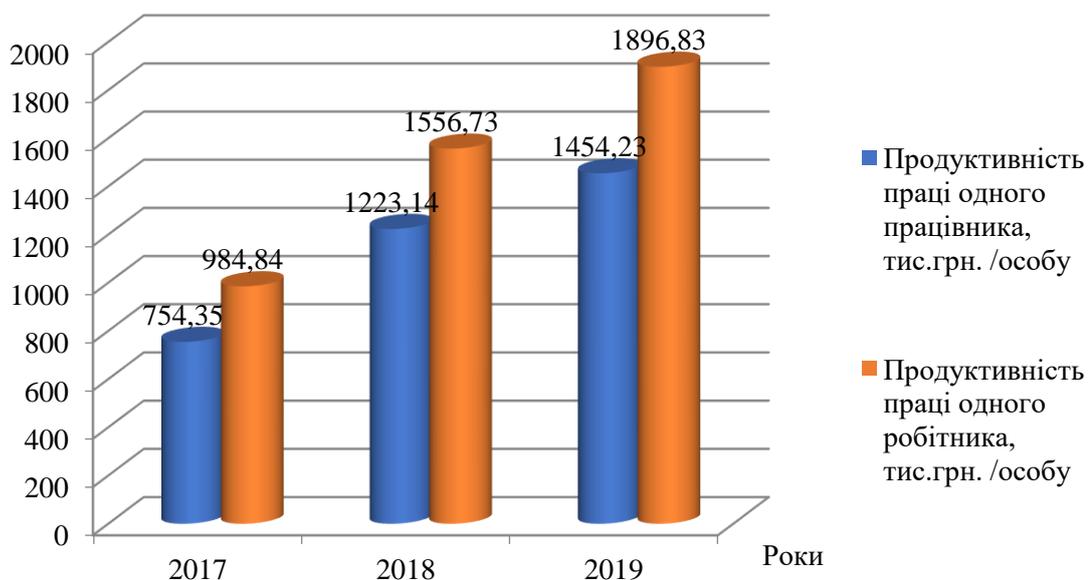

Рис. 2.11 – Динаміка продуктивності праці ТОВ «Рідна марка» за 2017-2019 рр.

Показник фондівддачі має також позитивну тенденцію щодо зростання. У

2019 р. показник фондівдачі склав 5,3 грн./грн., що на 2,85 грн./грн. більше від 2017 р. та на 1,63 грн./грн. більше від 2018 р. У цілому це свідчить про більш ефективне використання основних засобів на ТОВ «Рідна марка», проте враховуючи зменшення вартості основних засобів зростання фондівдачі є суперечливим.

Середній період обороту оборотних засобів у 2019 р. склав 1368 днів, що на 596 днів більше порівняно з 2017 р. та на 57 днів менше відносно 2018 р. Пришвидшення обертання оборотних засобів є позитивним і може призвести до зростання економічних результатів.

Рентабельність власного капіталу у 2019 р. складала 31,17 %, що на 4,75 % більше від 2017 р. та на 27,36 % більше порівняно з 2018 р. Це спричинено зростанням розмірів прибутків у досліджуваному періоді. Рентабельність активів у 2017 р. складає 16,27 %, а у 2018 р. знизився до 1,14 %, в 2019 р. зріс на 4,73% і склав 5,86 %.

Отже, за результатами аналізу економічних і фінансових показників діяльності ТОВ «Рідна марка» можна зробити висновок, що загалом підприємство протягом усього періоду аналізу за 2017-2019 роки отримує економічні і фінансові результати, хоча у 2018 році прибутковість підприємства значно знизилась, а витрати зросли. Певні ресурси використовуються достатньо ефективно. Так, зросла продуктивність праці працівників і робітників, фондівдача. У той же час погіршилось використання оборотних активів, знизився рівень фондоозброєності праці. Спостерігалось зниження показників рентабельності підприємства. Тому для забезпечення стабільної та ефективної діяльності на підприємстві необхідно вжити заходів щодо підвищення ефективності використання оборотних коштів, зниження витрат на виробництво продукції.

2.4. Стан охорони праці на підприємстві.

На підприємстві ТОВ «Рідна марка» створена і ефективно функціонує система управління охороною праці з використанням організаційно-технічних і

економічних заходів і засобів. Система управління охороною праці ТОВ «Рідна марка» - це сукупність взаємозв'язаних правових, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних, лікувально-профілактичних заходів та управлінських рішень, спрямованих на збереження життя, здоров'я та працездатності працівників у процесі їх трудової діяльності.

До основних принципів функціонування СУОП на підприємстві належать :

- визнання і забезпечення пріоритету життя і здоров'я працівників відносно результатів виробничої діяльності;

- повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці;

- комплексність управління і координація діяльності всіх суб'єктів управління з метою вирішення завдань охорони праці;

- здійснення виробничої діяльності у відповідності з вимогами законодавчих та інших нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки;

- виявлення всіх небезпечних і шкідливих виробничих факторів, характерних для кожного об'єкта, їх оцінки та аналізу можливих варіантів виникнення;

- постійне поліпшення системи управління охороною праці та промислової безпеки, яка дозволяє мінімізувати ризики виникнення нещасних випадків, професійних захворювань та аварій у процесі виробничої діяльності;

- залучення працівників до активної участі у створенні і забезпеченні здорових і безпечних умов праці;

- проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;

- використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки та охорони праці.

- обов'язкова економічна зацікавленість роботодавця і працівника у поліпшенні безпечних і нешкідливих умов праці.

- вимагання від підрядних організацій що проводять роботи на об'єктах підприємства виконання нормативно-правових актів з охорони праці.

Метою СУОП є - реалізація конституційних прав працівників і вимог

нормативно-правових актів щодо збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці, створення безпечних і нешкідливих умов праці для працівників на всіх стадіях виробничого процесу; умов, за яких забезпечується не тільки своєчасне усунення будь-яких порушень норм з охорони праці, але й попередження можливості їх виникнення.

Об'єкти управління СУОП підприємства:

- виробнича діяльність робітників підприємства;
- виробниче обладнання;
- технологічні процеси, будівлі і споруди;
- виробниче середовище.

Органи управління СУОП підприємства:

- роботодавець;
- структурні підрозділи підприємства;
- професійні спілки;
- комісія охорони праці ;
- уповноважені трудових колективів.

Планування працезохоронних заходів на підприємстві здійснюється у три етапи:

1-й етап – встановлення функціональних зв'язків між структурними підрозділами і порядку їх взаємодії, розподіл обов'язків, прав і відповідальності роботодавця, керівників і спеціалістів структурних підрозділів згідно з Положенням про розподіл обов'язків з питань охорони праці на підприємстві;

2-й етап – поточне (річне) планування розробляється як складова частина (угода) колективного договору між власником і трудовим колективом на виконання першочергових завдань з охорони праці;

3-й етап – оперативне планування (місячне, декадне); головні спеціалісти, відповідальні інженерно-технічні працівники в свої плани роботи включають питання охорони праці відповідно своїм посадовим обов'язкам.

В основу розробки всіх видів планів покладені наступні принципи:

- визначення найбільш перспективність з питання охорони праці на підприємстві;

- узгодженість, яка забезпечує ефективний взаємозв'язок поточних і перспективних планів з іншими планами підприємства;
- прерогативу, яка полягає у виборі ведучого напрямку серед запланованих заходів і досягнення на цій основі раціонального розподілення матеріальних, трудових і фінансових ресурсів;
- подібність структури планів, що забезпечує впорядкування окремих планів і їх ресурсів, коли кожен план, з одного боку, розглядається як сукупність планів нижчого рівня, а з іншого – як частина більш прерогативних планів.

Фінансування заходів з охорони праці на підприємстві здійснюється на основі положень Закону України «Про охорону праці» (стаття 19), згідно угоди, яка прикладається до колективного договору. В цьому договорі наводиться перелік конкретних заходів, об'єкт на якому вони здійснюються, їх об'єм, грошова сума, відповідальні за виконання робіт.

Фінансування робіт з охорони праці здійснюється роботодавцем. Фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавних, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням, передбачається здійснювати за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, що виділяються окремим рядком, та за рахунок інших джерел фінансування, визначених законодавством.

На підприємстві ТОВ «Рідна марка» використовують найману працю, тому витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від суми фонду оплати праці на підприємстві. Виходячи з цієї нормативної величини на підприємстві виділяються кошти на поліпшення умов праці (табл. 2.8).

Тобто витрати на охорону праці у період 2017-2018 рр. збільшилися на:

$$((76,92-72,16)/72,16)*100=6,6\%$$

Витрати на охорону праці в період 2018-2019 рр. збільшилися на:

$$((89,05-76,92)/76,92)*100=15,77\%$$

Таблиця 2.8 – Аналіз коштів, які виділялися на поліпшення умов праці на ТОВ «Рідна марка» у 2017-2019р.р.

Плановий рік	Фонд оплати праці, тис. грн.	Виділені кошти на поліпшення умов праці, тис. грн.
2017	14423,1	72,16
2018	15384,2	76,92
2019	17810,6	89,05

Важливе місце в управлінні охороною праці на підприємстві займають служба охорони праці (СОП) та комісія з питань охорони праці. Згідно з Законом України «Про охорону праці» на підприємстві з кількістю працюючих 50 і більше осіб роботодавець створює службу охорони праці відповідно до типового положення, яке затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань нагляду за охороною праці.

Кількість працівників СОП визначається:

- загальною кількістю працюючих на підприємстві;
- небезпекою та шкідливістю виробництва.

Служба охорони праці комплектується інженерами відповідної спеціальності, професіоналами з питань гігієни праці, юристами у сфері охорони праці. Обмеження: обов'язкова вища освіта, стаж роботи на виробництві не менше 3 років. СОП підкоряється безпосередньо керівнику підприємства. За своїм посадовим положенням і умовами оплати праці керівник і фахівці служби прирівнюються до керівників і фахівців основних виробничо-технічних служб підприємства. На підприємстві ТОВ «Рідна марка» працює більше 50 осіб, тому в ньому функціонує служба охорони праці. Так як на підприємстві середньооблікова чисельність працівників склала у 2017 році – 141 чол., у 2018 році – 140 чол., у 2019 році – 150 чол., то згідно положення тут передбачається один штатний співробітник.

Основні функції служби охорони праці:

- розробляє ефективну цілісну систему управління охороною праці, яка сприяє вдосконаленню діяльності в цьому напрямку кожного структурного підрозділу і кожного посадовця;

- проводить оперативно-методичне керівництво роботою з охорони праці;
- проводить ввідний інструктаж з питань охорони праці для працівників;
- організовує роботу з охорони праці;
- бере участь: у розслідуванні нещасних випадків і аварій, формуванні фонду охорони праці, роботі комісії з питань охорони праці, роботі постійно діючої комісії з питань атестації робочих місць з умов праці, розробці нормативних актів, які діють в межах підприємства;

- розглядає факти наявності виробничих ситуацій, небезпечних для життя або здоров'я працівників або для людей, які їх оточують, і навколишнього природного середовища, у разі відмови з цих причин працівників від довіреної роботи;

- контролює дотримання нормативних актів з питань охорони праці та виконання розпоряджень органів державного нагляду, пропозицій уповноважених трудових колективів, профспілок, використання за призначенням засобів фонду охорони праці;

Фахівці служби охорони праці мають право:

- представляти підприємство в державних і суспільних установах при розгляді питань охорони праці;

- безперешкодно у будь-який час відвідувати структурні підрозділи підприємства, зупиняти роботу виробництв у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих; одержувати від посадовців необхідні документи і пояснення з питань охорони праці;

- перевіряти стан безпеки, гігієни праці на об'єктах підприємства, видавати керівникам перевіреного об'єкта обов'язкове для виконання розпорядження, яке складається в 2 примірниках: один видається керівникові об'єкта, а другий зберігається в службі охорони праці протягом 5 років;

- вимагати від посадовців усунення від роботи працівників, які не пройшли медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань з питань охорони праці, не мають допуску до відповідних робіт або порушують нормативні акти з охорони праці;

- надсилати керівнику підприємства подання про залучення до

відповідальності працівників, які порушують вимоги охорони праці.

Працівники служби охорони праці несуть персональну відповідальність за:

- невідповідність ухвалених ними рішень вимогам чинного законодавства з охорони праці;
- невиконання своїх функціональних обов'язків;
- невчасність підготовки і недостовірність статистичних звітів з охорони праці;
- низьку якість проведеного ними розслідування нещасних випадків на виробництві.

Ліквідація СОП допускається тільки у разі ліквідації підприємства або припинення використання найманої праці фізичної особи.

Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам законодавства. Працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля. Він зобов'язаний негайно повідомити про це безпосереднього керівника або роботодавця. Факт наявності такої ситуації за необхідності підтверджується спеціалістами з охорони праці підприємства за участю представника профспілки, членом якої він є, або уповноваженої працівниками особи з питань охорони праці (якщо професійна спілка на підприємстві не створювалася), а також страхового експерта з охорони праці.

За період простою з причин, передбачених частиною другою цієї статті, які виникли не з вини працівника, за ним зберігається середній заробіток. Працівник має право розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці, не додержується умов колективного договору з цих питань. У цьому разі працівникові виплачується вихідна допомога в розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного заробітку.

Працівника, який за станом здоров'я відповідно до медичного висновку потребує надання легшої роботи, роботодавець повинен перевести за згодою працівника на таку роботу на термін, зазначений у медичному висновку, і у разі потреби встановити скорочений робочий день та організувати проведення навчання працівника з набуття іншої професії відповідно до законодавства. На час зупинення експлуатації підприємства, цеху, дільниці, окремого виробництва або устаткування органом державного нагляду за охороною праці чи службою охорони праці за працівником зберігаються місце роботи, а також середній заробіток.

Законодавство про охорону праці передбачає і обов'язки працівників. Зокрема вони зобов'язані:

- дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей у процесі виконання будь-яких робіт під час перебування на території підприємства;

- знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, правила поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту;

- проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди.

Працівник несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог.

Відповідно до Закону України «Про охорону праці» Кодексом законів про працю України створення безпечних і здорових умов праці на виробництві покладено на роботодавця, який не має права вимагати від працівника виконання роботи в умовах, що не відповідають вимогам нормативно-правових актів з охорони праці.

Працівники, зайняті на роботах з важкими та шкідливими умовами праці, безоплатно забезпечуються лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою солоною водою, мають право на оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення, скорочення тривалості робочого часу, додаткову оплачувану відпустку, пільгову пенсію,

оплату праці у підвищеному розмірі та інші пільги і компенсації, що надаються в порядку, визначеному законодавством.

У разі роз'їзного характеру роботи працівникові виплачується грошова компенсація на придбання лікувально-профілактичного харчування, молока або рівноцінних йому харчових продуктів на умовах, передбачених колективним договором.

Роботодавець може за свої кошти додатково встановлювати за колективним договором (угодою, трудовим договором) працівникові пільги і компенсації, не передбачені законодавством.

Протягом дії укладеного з працівником трудового договору роботодавець повинен, не пізніше як за 2 місяці, письмово інформувати працівника про зміни виробничих умов та розмірів пільг і компенсацій, з урахуванням тих, що надаються йому додатково.

Визначення соціальної ефективності заходів для охорони праці на підприємстві із загальною (середньообліковою) кількістю працюючих 150 чоловік на підставі:

- кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм, до проведення заходів 5 ,після проведення заходів 3;
- чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають вимогам санітарних норм до проведення норм 6, після 4;
- кількість випадків травматизму до проведення заходів 3 , після 1;
- кількість днів непрацездатності через травматизм до проведення заходів 53, після 30;
- кількість працівників, що звільнилися до проведення заходів 10, після 2;

Розв'язання.

Визначимо скорочення кількості робочих місць, що не відповідають вимогам нормативних актів щодо безпеки виробництва:

$$\Delta K = \frac{P_1 - P_2}{K_3} \times 100, \% \quad (2.1)$$

де P_1, P_2 - кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм до і після проведення заходів;

$K_3 = N/2 = 150/2 = 75$ - загальна кількість робочих місць

$\Delta K = ((5-3)/75) * 100\% = 2,66\%$

Визначаємо скорочення чисельності працівників, які працюють в умовах, які не відповідають вимогам санітарних норм:

$$\Delta Ч = \frac{N_1 - N_2}{K_3} \times 100\%, \quad (2.2)$$

де N_1, N_2 - чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарним нормам до і після здійснення заходу, чол.;
 N - річна середньооблікова чисельність працівників, чол.

$\Delta Ч = ((6-4)/150) * 100\% = 1,33\%$

Зменшення коефіцієнта частоти травматизму

$$\Delta K_{\text{ч}} = \frac{T_1 - T_2}{N} \times 100 \quad (2.3)$$

де T_1, T_2 - кількість випадків травматизму відповідно до і після проведення заходу.

$\Delta K_{\text{ч}} = ((3-1)/150) * 100\% = 1,33\%$

Визначимо скорочення плинності кадрів через незадовільні умови праці.

$$\Delta Ч_{\text{п}} = \frac{3_1 - 3_2}{N} \times 100 \quad (2.4)$$

$\Delta Ч_{\text{п}} = ((10-5)/150) * 100\% = 3,33\%$

Розрахунок річної економії від зменшення рівня захворюваності на підставі наступних даних:

- кількість днів непрацездатності через хвороби на 100 працівників до проведення заходів 2542, після 2430;
- річна середньооблікова чисельність робітників 115 чоловік;
- вартість виробленої товарної продукції за зміну на одного працівника промислово-виробничого персоналу 78, грн.;
- вартість річної товарної продукції підприємства 740 тис. грн.;
- середньорічна чисельність промислово-виробничого персоналу 150, чол.;
- середньорічна заробітна плата одного працівника разом із відрахуваннями на соцстрахування $Z_p=144862,8$ грн.;
- середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності $Z=725$ грн.

Розв'язання:

- Скорочення витрат робочого часу за рахунок зменшення рівня захворюваності (аналогічно травматизму) за певний час:

$$\Delta D = \frac{D_1 - D_2}{100} \times Ч_3, \text{ люд.-днів.} \quad (2.5)$$

де D_1, D_2 – кількість днів непрацездатності через хвороби чи травматизм на 100 працюючих відповідно доі після проведення заходів.

$$\Delta D = ((2542 - 2430) / 100) * 150 = 168 \text{ люд.-днів}$$

- Зростання продуктивності праці:

$$\Delta W = \frac{\Delta D \times Z_p}{P_n} \times 100\%, \quad (2.6)$$

де Z_p – вартість виробленої продукції за зміну на одного працівника промислово – виробничого персоналу;

P_n – вартість річної товарної продукції підприємства.

$$\Delta W = ((168 * 798) / 740000) * 100\% = 1,81\%$$

– Річна економія зарплати за рахунок зростання продуктивності праці при зменшенні рівня захворюваності і травматизму:

$$E_z = \frac{\Delta W \times Z_p}{100} \times Ч_{\text{ср}} \text{ , грн.} \quad (2.7)$$

де $Ч_{\text{ср}}$ – середньорічна чисельність промислово-виробничого персоналу;
 Z_p – заробітна плата одного працівника з відрахуваннями на соцстрахування.

$$E_z = ((1,18 \times 144862) / 100) \times 115 = 196577,73 \text{ грн}$$

– Економія за рахунок зменшення коштів на виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності:

$$E_{\text{сс}} = \Delta Д \times П_{\text{д}} \text{ , грн.} \quad (2.8)$$

де $П_{\text{д}}$ – середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності;

$$E_{\text{сс}} = 168 \times 725 = 121800,0 \text{ грн}$$

– Річна економія за рахунок зменшення рівня захворюваності (травматизму):

$$E_{\text{рз(т)}} = E_z + E_c + E_{\text{сс}} \text{ , грн.} \quad (2.9)$$

$$E_{\text{рз(т)}} = 196577,73 + 121800 = 318377,73 \text{ грн}$$

Провівши розрахунки можемо зробити висновки, що на підприємстві створена і ефективно функціонує система управління охороною праці. Можна також відзначити, що у структурі відділів підприємства, облаштування робочих місць і умов праці відповідає вимогам норм і виду виконуваної роботи.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЗАСАД РИЗИКОСТІЙКОСТІ ТОВ «РІДНА МАРКА» В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Діагностика ризикостійкості підприємства та виявлення ключових загроз його діяльності.

У даному розділі, на основі проведених теоретичних досліджень та отриманих аналітичних матеріалів підприємства ТОВ «Рідна марка», буде проведено діагностику ризикостійкості даного підприємства. Враховуючи специфіку діяльності цього підприємства, на мою думку слід скористатися саме ресурсним підходом щодо виявлення його ризикостійкості. Ресурсний підхід був мною детально розглянутий у п. 1.3. Також, для оцінювання якості ресурсного потенціалу ризикостійкості будуть використані економічні і фінансові показники діяльності підприємства, які були розраховані у п. 2.3. Таким чином їх співставлення у динаміці дасть можливість виявити зміну ризикостійкості підприємства протягом усього досліджуваного періоду. Як і було розглянуто в п. 1.3, виділяємо чотири ресурсні складові ризикостійкості:

- виробничі ресурси;
- фінансові ресурси;
- управлінські ресурси;
- трудові ресурси.

Відповідно інтегральний показник ризикостійкості підприємства можна розрахувати через корекцію показників ризикостійкості за окремими ресурсами на відповідний ваговий коефіцієнт ресурсної складової ризикостійкості:

$$S_t = Q_{\text{вир}} \cdot W_{\text{вир}} + Q_{\text{фін}} \cdot W_{\text{фін}} + Q_{\text{упр}} \cdot W_{\text{упр}} + Q_{\text{тр}} \cdot W_{\text{тр}} , \quad (3.1)$$

де Q – показник ризикостійкості за відповідним ресурсом;

w – вагомість ресурсної ризикостійкості у загальній ризикостійкості підприємства.

Таким чином, якщо інтегральний коефіцієнт ризикостійкості S буде дорівнювати 1, то функціонування підприємства вважатиметься нормальним, а підприємство буде абсолютно ризикостійким.

Спочатку проведемо ранжування за ресурсними складовими ризикостійкості, щоб визначити їх вагомості. Воно представлено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Визначення рангу та вагомості ресурсних складових ризикостійкості

Ресурсна складова	Ранг	Обернений ранг $A=1/\text{ранг}$	Вагомість $w = A/\sum A$
Фінансові	1	1	0,48
Управлінські	2	0,5	0,24
Виробничі	3	0,33	0,16
Трудові	4	0,25	0,12
Разом	x	2,08	1

Дамо деякі пояснення щодо ранжування у таблиці 3.1. Як правило, ранжування проводяться методами експертних оцінок, враховуючи вид економічної діяльності самого підприємства, його бізнес-модель та стан зовнішнього середовища господарювання. Тому розподіл виявився наступний:

- фінансові ресурси – є визначальними для формування активів, а також утримання запасів продукції та розрахунків з контрагентами в умовах ринкових коливань;
- управлінські ресурси – формують інфраструктурну взаємодію та механізми господарських зв'язків, без чого абсолютно неможливе просування у ринковому середовищі і протидія потужним конкурентам;
- виробничі ресурси – забезпечують формування кінцевого продукту (пропозиції цінності), проте яка не є одиничною чи унікальною, і тому не можуть у даному випадку бути визначальними;
- трудові ресурси – залучаються для реалізації бізнес-моделі підприємства,

проте теж не є унікальними для даного підприємства і можуть бути замінені без особливих складнощів.

Далі проведемо оцінювання якості ресурсів підприємства. Як вже зазначалося у п. 1.3, якість ресурсів оцінюється за формулою:

$$Q_{ij}^t = q_{ij} / q_{maxij} \quad (3.2)$$

де Q_{ij}^t – коефіцієнт якості ресурсу в момент часу t ;

q_{ij} , q_{maxij} – фактичне та максимальне значення характеристики j -го ресурсу i -ї групи підприємства.

Для розрахунку підсумкової характеристики якості ресурсної складової скористаємося показником середнього геометричного, що матиме наступний вигляд:

$$Q_i^t = \sqrt[n]{\prod Q_{ij}^t}, \quad (3.3)$$

де Q_i^t – коефіцієнт якості ресурсної складової в момент часу t ;

Для зручності проведення розрахунків побудуємо таблицю 3.2, в якій наведемо вихідні значення показників та оціночне значення.

Таблиця 3.2 – Визначення якості фінансової складової ТОВ «Рідна марка»

Показник	Одиниця виміру	Значення показника			Якісна оцінка (q_{ij} / q_{maxij})		
		2017	2018	2019	2017	2018	2019
Коефіцієнт абсолютної ліквідності		0,59	0,24	0,81	0,73	0,29	1
Коефіцієнт обіговості активів	грн./грн.	0,35	0,22	0,25	1	0,63	0,71
Коефіцієнт забезпеченості власним оборотним капіталом		0,54	0,39	0,67	0,81	0,58	1
Рентабельність власного капіталу	%	26,42	3,81	31,17	0,85	0,12	1
$Q_{фін}$	X	X	X	X	0,84	0,34	0,92

Як видно із розрахунку, найвища ризикостійкість за фінансовою складовою спостерігалася у 2019 р. Цьому сприяли високі значення показників рентабельності власного капіталу, коефіцієнта абсолютної ліквідності та коефіцієнта забезпеченості власним оборотним капіталом.

Далі проведемо розрахунок за управлінською складовою, що представлений у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Визначення якості управлінської складової ТОВ «Рідна марка»

Показник	Одиниця виміру	Значення показника			Якісна оцінка (q_{ij} / q_{maxij})		
		2017	2018	2019	2017	2018	2019
Компетентність фахівців	бал	8	8	9	0,89	0,89	1
Оперативність прийняття та виконання рішень	бал	7	7	7	1	1	1
Ефективність внутрішньофірмових комунікацій	бал	8	6	7	1	0,75	0,86
$Q_{упр}$	X	X	X	X	0,96	0,87	0,95

Як видно із розрахунку, найвища ризикостійкість за управлінською складовою спостерігалася у 2017 р., хоча протягом усіх трьох років дослідження спостерігається доволі високе значення стійкості за управлінською складовою. В цьому сенсі слід відмітити, що стійкість управління тісно пов'язана із впливом зовнішнього середовища – наскільки є наявного досвіду для дії в тих чи інших ринкових обставинах.

Наступним кроком є діагностика виробничої ресурсної складової ризикостійкості, яка характеризується більшим набором показників. Розрахунок представлено у таблиці 3.4.

Отже, як показують розрахунки за виробничою ресурсною складовою ризикостійкості, ТОВ «Рідна марка» має найкращу ризикостійкість у 2019 р. Цьому сприяли високі значення коефіцієнта придатності основних засобів на кінець року, коефіцієнта оновлення основних засобів та фондівіддачі.

Таблиця 3.4 – Визначення якості виробничої складової ТОВ «Рідна марка»

Показник	Одиниця виміру	Значення показника			Якісна оцінка (q_{ij} / q_{maxij})		
		2017	2018	2019	2017	2018	2019
Коефіцієнт придатності основних засобів на кінець року		0,39	0,39	0,42	0,93	0,93	1
Коефіцієнт оновлення основних засобів		0,04	0,02	0,05	0,8	0,4	1
Фондовіддача	грн./грн.	0,54	0,39	0,67	0,81	0,58	1
Фондоозброєність праці працівників	тис. грн./чол.	308,49	333,04	274,37	0,93	1	0,82
$Q_{вир}$	X	X	X	X	0,87	0,68	0,94

Останньою складовою ризикостійкості є трудова ресурсна. Розрахунки за нею представлені у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Визначення якості трудової складової ТОВ «Рідна марка»

Показник	Одиниця виміру	Значення показника			Якісна оцінка (q_{ij} / q_{maxij})		
		2017	2018	2019	2017	2018	2019
Продуктивність праці одного працівника	тис. грн. / особа	754,35	1223,14	1454,23	0,52	0,84	1
Продуктивність праці одного робітника	тис. грн. / особа	984,84	1556,73	1896,83	0,51	0,82	1
Ефективність використання робочого часу	%	0,86	0,78	0,82	1	0,91	0,95
$Q_{тр}$	X	X	X	X	0,64	0,86	0,98

За трудовою ресурсною складовою ризикостійкості, ТОВ «Рідна марка» має найкращу ризикостійкість також у 2019 р., що спричинене зростанням продуктивності праці робітників та працівників у порівнянні з попередніми роками. І хоча це пов'язано не напряду із зростанням ефективності використання праці, а із збільшенням обсягів замовлень продукції, цим і пояснюється найменша вагомість трудової складової.

Провівши обрахунки по ресурсним складовим, тепер можна визначити інтегральний показник ризикостійкості підприємства та зробити його

лінгвістичну інтерпретацію. Проведемо розрахунок, скориставшись даними таблиці 3.1. та формулою (3.1).

1) за 2017 р.:

$$S_{2017} = 0,84 \cdot 0,48 + 0,96 \cdot 0,24 + 0,87 \cdot 0,16 + 0,64 \cdot 0,12 = 0,85$$

2) за 2018 р.:

$$S_{2018} = 0,34 \cdot 0,48 + 0,87 \cdot 0,24 + 0,68 \cdot 0,16 + 0,86 \cdot 0,12 = 0,58$$

3) за 2019 р.:

$$S_{2019} = 0,92 \cdot 0,48 + 0,95 \cdot 0,24 + 0,94 \cdot 0,16 + 0,98 \cdot 0,12 = 0,94$$

Таким чином, можна зробити висновок що підприємство характеризується найвищою ризикостійкістю у 2019 році. Протягом досліджуваного періоду її найнижче значення спостерігалось у 2018 р. Якщо порівняти ці значення з таблицею 1.9, то побачимо наступну інтерпретацію ризикостійкості підприємства:

- 2017 р. – середній рівень впливу – низька ймовірність;
- 2018 р. – висока ймовірність – низький рівень впливу;
- 2019 р. - низький рівень впливу – низька ймовірність.

Тому ТОВ «Рідна марка» можна вважати цілком ризикостійким, хоча наявні недоліки його діяльності (виявлені у 2-му розділі) можуть створювати істотні потенційні загрози у майбутньому. Особливо це стосується управління оборотними активами підприємства та великою тривалістю операційного циклу.

Тому для проведення системного експрес-аналізу стану підприємства вважаю за доцільне використання моделі Дж. Фулмера, яка дозволяє діагностувати ризики виникнення кризових явищ, банкрутства, а отже теж може бути залучена для доповнення аналізу ризикостійкості ТОВ «Рідна марка». Дана модель була створена у 1984 році на основі дослідження 60 компаній: 30 успішних і 30 банкрутів [43]. Перевагами моделі Фулмера вважається те, що вона враховує

велику кількість факторів. Функція, яка розраховується за моделлю Дж. Фулмера не містить показників ринкової вартості. Це має свої плюси й мінуси:

- мінуси – ринкова вартість є одним із якісних індикаторів ризикостійкості підприємства у зовнішніх умовах (наприклад як це розглянуто у п.1.2. з економічною доданою вартістю);

- плюси – ринкову вартість складно визначати в умовах відсутності розвиненого й ефективно функціонуючого фондового ринку, що якраз актуально для сучасних умов господарювання в Україні;

Також позитивною рисою даної моделі є те, що вона враховує розміри підприємства, оскільки це достатньо вагомий показник для оцінки стану фірми. Початкова версія моделі включала 40 фінансових коефіцієнтів, її кінцевий варіант – 9. До того ж точність прогнозів, зроблених за допомогою даної моделі на рік вперед складає 98%, а на два роки – 81% [43]. Щодо недоліків, то слід відмітити що розрахунки проводилися на даних малих і середніх підприємств, що звужує сферу застосування лише на цих фірмах, оскільки при застосуванні на великих підприємствах це негативно може вплинути на точність прогнозів. За рекомендаціями фахівців, для отримання максимально достовірних результатів сьомий за порядком коефіцієнт (натуральний логарифм від суми матеріальних активів) потрібно визначати у перерахунку елементів активів у тисячі доларів США на дату складання звіту (або іншу стабільну валюту – євро). Це звичайно ж ускладнює розрахунки й підвищує їх трудомісткість.

Модель Дж. Фулмера включає в себе сталі регресійні коефіцієнти та індикатори окремих аспектів господарювання об'єкту дослідження, і має наступний вигляд:

$$H=5,528 \cdot X_1 + 0,212 \cdot X_2 + 0,073 \cdot X_3 + 1,27 \cdot X_4 + 0,12 \cdot X_5 + 2,335 \cdot X_6 + 0,575 \cdot X_7 + 1,083 \cdot X_8 + 0,894 \cdot X_9 - 6,075, \quad (3.4)$$

де X_1 – нерозподілений прибуток минулих років / сукупні активи;

X_2 – обсяг реалізації / сукупні активи;

X_3 – валовий прибуток / сукупні активи;

- X4 – грошовий потік / сукупна заборгованість;
- X5 – сукупна заборгованість / сукупні активи;
- X6 – поточні пасиви / сукупні активи;
- X7 – lg (матеріальні активи);
- X8 – оборотний капітал / сукупна заборгованість;
- X9 – lg (валовий прибуток / виплачені відсотки).

Характеристика Н -критерію полягає в тому, що чим він вищий, ти вища стійкість компанії до впливу різного виду загрозам чи факторам ризику. Якщо виявлено $H < 0$ – то банкрутство або крах компанії неминучий.

Проведемо розрахунок показників за моделлю Дж. Фулмера для ТОВ «Рідна марка». Для зручності, результати представимо у вигляді таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Розрахунок моделі Дж. Фулмера для ТОВ «Рідна марка»

Показники	Роки		
	2017	2018	2019
X ₁	0,561	0,498	0,621
X ₂	0,194	0,147	0,205
X ₃	0,044	0,057	0,068
X ₄	1,278	1,041	1,379
X ₅	0,124	0,312	0,207
X ₆	0,114	0,289	0,315
X ₇	3,615	2,721	5,621
X ₈	2,941	4,823	5,932
X ₉	3,244	3,067	3,778
Н-критерій	7,139	8,277	12,952

Отже, аналізуючи розрахунки, які були проведені за допомогою моделі Дж. Фулмера, можемо бачити, що у 2017 році показник дорівнює 7,139 і це є позитивним фактором, оскільки показник більше 0 і це говорить про те, що підприємству банкрутство або інші кризові явища не загрожують. У 2018 році даний показник збільшився до 8,277. Це відбувається у зв'язку зі достатньо вагомим зменшенням сукупної заборгованості, збільшення матеріальних активів. Також у 2019 році показник зріс до 12,952, це все свідчить про стабільність роботи

підприємства і його достатню ризикостійкість. Але це в жодному разі не упереджає ймовірність істотної зміни впливу чинників ризику у майбутньому, що зробить дане підприємство беззахисним. Тому треба розглянути стратегічні плани які допоможуть в майбутньому передбачити та підготуватись до можливих подій.

Одним із таких методів є фінансовий аналіз в системі управління ризикостійкістю. Політика фінансового управління ризикостійкістю передбачає комплекс наступних заходів.

1. Періодичні дослідження фінансового стану підприємства з метою раннього виявлення ознак його кризового розвитку, що викликає загрозу банкрутства.

2. Визначення масштабів зміни фінансової ризикостійкості підприємства.

3. Вивчення основних факторів, що обумовлюють зміну ризикостійкості підприємства.

4. Формування мети та вибір основних механізмів фінансового управління ризикостійкістю підприємства при виникненні ряду загроз зовнішнього і внутрішнього характеру.

5. Впровадження внутрішніх механізмів стабілізації ризикостійкості підприємства, у разі виникнення проблем тривалості кругообігу оборотних коштів та повернення дебіторської і кредиторської заборгованості.

6. Вибір ефективних форм зменшення негативного впливу чи протидії явищам ризикового характеру, як-то за рахунок резервування, зовнішнього страхування чи розподілення ризиків між учасниками господарських схем та механізмів.

7. Фінансове забезпечення процесів і процедур управління ризикостійкістю на підприємстві, виділення коштів на провадження необхідного моніторингу стану ризикостійкості і прояву загроз.

Тому логічним і завершальним етапом кваліфікаційної роботи бакалавра є визначення основних напрямів протидії потенційним загрозам, які здатні істотно вплинути на ефективність функціонування підприємства, що й буде розглянуту у наступному пункті даної роботи.

3.2. Основні напрями підвищення ризикостійкості підприємства.

За результатами досліджень, проведених у попередніх розділах кваліфікаційної роботи, я вбачаю наступні напрями щодо протидії загрозам і підвищення ризикостійкості підприємства ТОВ «Рідна марка».

Перш за все, необхідно запровадити систематичне управління ризикостійкістю підприємства, яке доцільно розглядати у складі ресурсних елементів: фінансового, управлінського, виробничого і трудового. Управління ризикостійкістю має передбачати регулярне оцінювання факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, під якими слід розуміти причину сформованого стану ризикостійкості підприємства. Для управління інтегральною ризикостійкістю та її складових, пояснення тенденцій їх зміни чи прогнозування їх величин необхідними є ідентифікація і розрахунок впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на дані елементи. Управління ризикостійкістю підприємства у широкому розумінні – це процес її створення, спрямованість та закономірної зміни, перехід від одного стану в інший, більш досконалий стан. Оскільки формування відбувається під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища існування підприємства, то процес забезпечення досягнення підприємством цілей його діяльності має передбачати всеосяжний аналіз, що передбачає здійснення ідентифікації та оцінки впливу зовнішніх і внутрішніх факторів (рис. 3.1).

Управління ризикостійкістю має ґрунтуватися на оцінці впливу внутрішніх факторів на зазначені складові на основі нормованих значень фінансових коефіцієнтів, які були використані у діагностиці ризикостійкості у пункті 3.1. Як було зазначено попередньо, саме фінансові показники і коефіцієнти уособлюють в собі результати функціонування, а тому динаміка ризикостійкості за ресурсними складовими знаходить своє відображення саме на таких показниках. У якості такого підтвердження, на мою думку, себе зарекомендували результати розрахунків за моделлю Дж. Фулмера. Але я також допускаю, що можливе й застосування інших інструментів для розширення і поглиблення аналітично-інформаційної бази управління ризикостійкістю, оскільки це дасть більш ґрунтовні дані для прийняття управлінських рішень.

Рис. 3.1 – Механізм управління ризикостійкістю для ТОВ «Рідна марка»

Проведений аналіз також дає підстави для формування переліку зовнішніх

факторів впливу, які в тій чи іншій мірі здатні діяти на підприємство ТОВ «Рідна марка»:

- комплексно, на всі аспекти господарювання;
- вибірково, на окремі ресурсні складові ризикостійкості підприємства.

Таку схему впливу можна представити на рисунку 3.2.

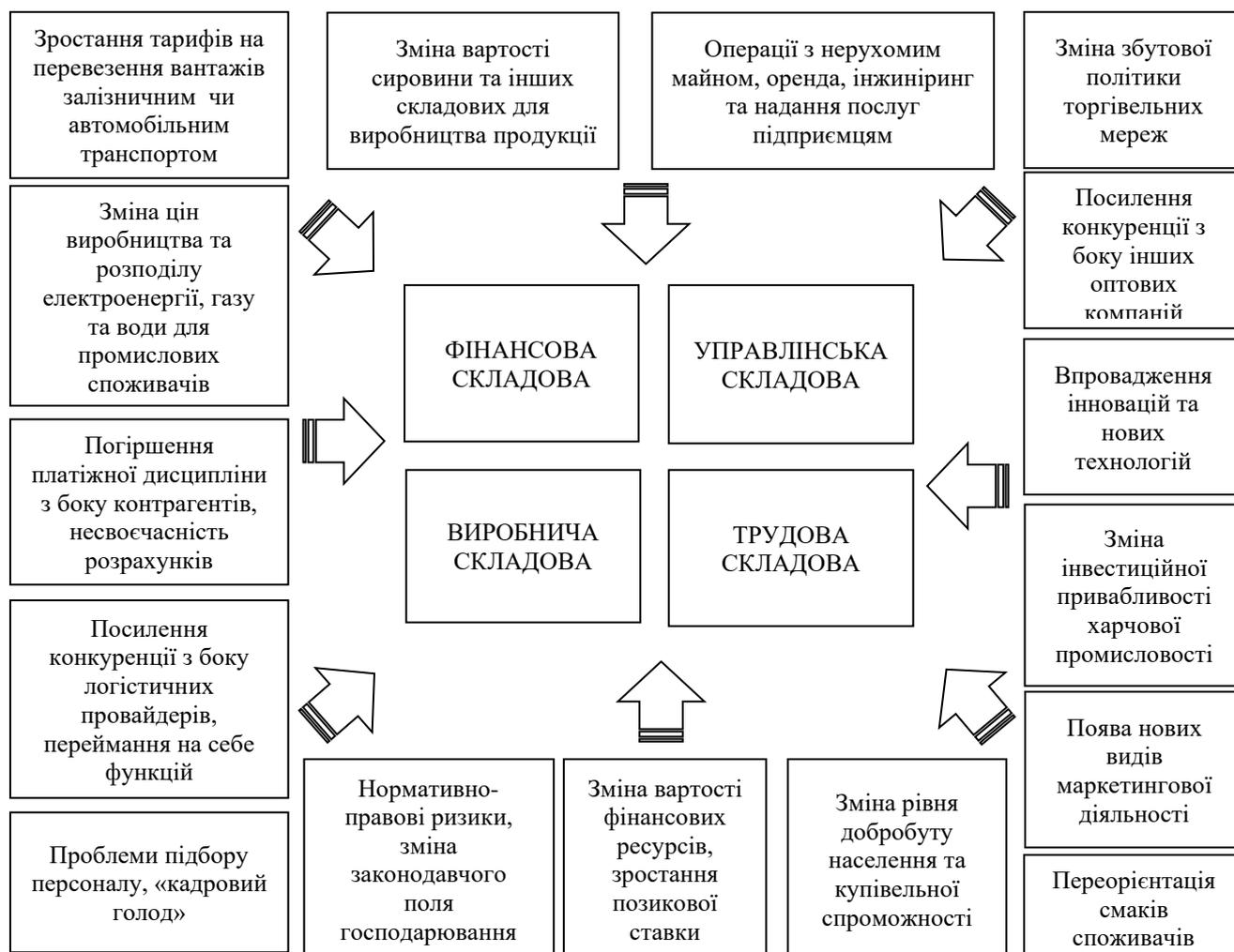

Рис. 3.2 – Схема впливу загроз на ризикостійкість ТОВ «Рідна марка» через ресурсні складові

Розвиток економіки потребує перегляду ролі управління ризикостійкістю підприємства, адже вдале управління елементами сукупного потенціалу ризикостійкості позитивно впливає на виробництво, зростання темпів прибутку, посилення конкурентних позицій, зниження витрат та на ряд інших характеристик.

Суспільно-політичні процеси в економіці країни спричинили негативні

тенденції, які характеризуються посиленням негативних чинників ризикостійкості. Тож кожне підприємство, що функціонує на вітчизняному ринку стикається з проблемами у вигляді динамізму зовнішнього середовища, прискоренням науково-технічного прогресу, важкістю виходу на міжнародний ринок, зростанням конкуренції, неповною інформацією про майбутній розвиток галузі тощо.

Правильний вибір стратегії і її чітка реалізація складають основну частину стратегічного управління ризикостійкістю. В цьому випадку, під стратегією треба розуміти обраний напрям розвитку підприємства, що здійснюється на основі оптимального розподілу ресурсів. Тому для формування і забезпечення належної ризикостійкості, вибір конкретної і прорахованої стратегії сприятиме швидкій реалізації основної мети підприємства.

Забезпечення захисту від загроз зовнішнього середовища потребує також формування систематичного плану потенційної поведінки підприємства в умовах неповної інформації з врахуванням можливої ризиковості та невизначеності. Такий підхід дозволить ефективно вирішувати наступні питання господарської діяльності:

- ефективного розподілу ресурсів, для забезпечення стабільності і безперервності здійснення господарських операцій підприємства;
- створення балансу між обраною стратегією і виробничим процесом всередині підприємства, у якому задіяне управління ризикостійкістю підприємства;
- приведення у відповідність зі стратегією підходів щодо поточного та тактичного управління ризикостійкістю підприємства через раціоналізацію та інтеграцію усіх процесів.

Ризикостійкість слід також представити як систему компонент до якої включають:

- матеріально-сировинне забезпечення – матеріально-сировинні та природні ресурси;
- техніко-технологічна інфраструктура;
- інформаційно-інноваційні процеси та забезпечення.

При розробці стратегічних планів найважливішими напрямками є прогнозування розвитку ринку, його динаміки, структури, кон'юнктури, можливостей відтворення пропозиції та попиту. З необхідністю прогнозування пов'язана як планова, так практична робота фірми, тому кожний менеджер чи фахівець аналітичних досліджень повинен володіти основними навичками прикладного прогнозування. В якості інструментарію при прогнозуванні застосовується система методів, за допомогою яких аналізуються причинно-наслідкові параметри минулих тенденцій у діяльності підприємства, а за результатами аналізу формуються пропозиції щодо змін в перспективі соціально-економічного розвитку фірми. Тому повертаючись до раніше зазначених тверджень, доцільно буде використати в управлінні ризикостійкістю підприємства методи визначення та оцінки загроз діяльності – прояв прихованих конфліктів та диспропорцій. Він полягатиме у тому, що керівництвом підприємства визначаються стратегічні питання, що стосуються управління ризикостійкістю підприємства. На основі цього обирається базова стратегія, й потім надалі визначається мета створення відповідної служби підприємства, яка для виконання головних своїх функцій залучає (за необхідністю) існуючі відділи. Така служба (або група фахівців) здійснює управління ризикостійкістю підприємства на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях. Для забезпечення дієвості запропонованого механізму, необхідно запровадити внутрішню систему моніторингу, що дасть можливість:

- забезпечити керівництво своєчасною і достовірною інформацією про економічний стан;
- провести діагностику і попередити небезпечні, деструктивні ситуації у діяльності підприємства для їх швидкого і ефективного попередження, локалізації та ліквідації;
- сформуванати ключові показники ефективності управління;
- забезпечити безперебійну і взаємовигідну співпрацю всіх підрозділів підприємства.

Щодо усунення загроз ризикостійкості ТОВ «Рідна марка», пов'язаних із значними недоліками у обігу оборотних коштів то пропонується впровадити ряд

таких заходів.

1. Оптимізація витрат:

- докладна ревізія витрат;
- скорочення невиробничих витрат (у першу чергу адміністративних);
- скорочення необґрунтованих витрат на оплату праці;
- впровадження політики енергозбереження.

2. Мобілізація внутрішніх ресурсів:

- зменшення дебіторської заборгованості;
- оптимізація величини виробничих запасів;
- стимулювання збуту.

3. Підтримка ключових джерел отримання надходжень:

- виділення пріоритетних для підприємства продуктів та напрямків діяльності, за якими підприємство має найбільш стійкі ринкові позиції;
- проведення лояльної політики по відношенню до ключових працівників з метою збереження кадрового потенціалу;
- доведення до логічного завершення проєктів, що безпосередньо впливають на життєдіяльність підприємства.

Загалом, здійснення стратегічного управління ризикостійкістю має чітку структуру формування. Потрібно мати на увазі, що весь процес повинен бути побудований таким чином, щоб враховувати умови невизначеності і ризику, адже ризиковість виникає при здійсненні планування і її попередні результати потрібно прораховувати. Тому управління ризикостійкістю потребує об'єднання концептуальних положень управління, збалансованої системи діагностики діяльності та прогнозування розвитку (табл. 3.7). Так, зміни у фінансових ресурсах найбільш точно описують зміни у доході підприємства, адже дохід впливає на зростання фінансових активів або їх втрату. Саме тому, починаючи з фінансової складової на підприємстві варто застосовувати методи нейтралізації ризиків підприємства. Приймаючи рішення, керівництво бере на себе відповідальність за рівень ризику, що є результатом того чи іншого рішення та може виникати як в момент прийняття рішення, так і перед початком дій.

Таблиця 3.7 – Градація рівня ризику для управління ризикостійкістю ТОВ «Рідна марка»

Градація ризику	Величина рівня ризику
Низький	0–0,2
Допустимий	0,2–0,4
Високий	0,4–0,8
Руйнівний	0,8–1,0

На мою думку, для підприємства на 1-3 роки необхідно прорахувати зміни що можуть відбутися у ресурсних складових формування інтегральної ризикостійкості, а також здійснювати за можливості їх прогноз. Управління ризикостійкістю підприємства в умовах невизначеності середовища виконує й ряд інших функцій, відповідно до векторів імплементації прийнятих рішень. Отже, для подальшого формування ефективної ризикостійкості ТОВ «Рідна марка» та захисту від потенційних загроз доцільно також рекомендувати й такі напрями удосконалення управління:

- провести аудит та оптимізацію майнових комплексів підприємства, складу основних та оборотних активів;
- підвищити ефективність використання ресурсів за рахунок впровадження нових форм і методів організації господарювання;
- сприяти подальшому зростанню обсягів виробництва та реалізації продукції, як за рахунок інтенсивних чинників, так і екстенсивних;
- здійснювати систематичний моніторинг за наявністю і якістю ресурсного забезпечення господарювання.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В результаті виконання кваліфікаційної роботи бакалавра була досягнена поставлена мети – виконано дослідження ризикостійкості підприємства та її індикаторів, проведено діагностику ризикостійкості об'єкта дослідження, підприємства ТОВ «Рідна марка», і запропоновано заходи щодо формування та підвищення стійкості засад господарювання даного підприємства. За результатами виконання можна зробити наступні висновки.

У першому розділі, за дослідженнями теоретичних засади формування ризикостійкості підприємства з'ясовано, що ризикостійкість є однією зі складових його загальної стійкості і характеризує здатність суб'єкта господарювання протистояти ризикам. Оскільки під визначенням стійкості до ризику розуміється здатність забезпечити високий результат, то стійкість впливає на процес досягнення цілей двонаправлено і тому інтерпретується з боку наукової та бізнес спільноти доволі неоднозначно, що пов'язано з причинно-наслідковими ланцюгами управління ризиками під дією яких ризикостійкість й формується. Визначено, що ризикостійкість забезпечується системою управління ризиками, тому необхідним є створення єдиного середовища управління, для злагодженого розуміння усіма структурними одиницями підприємства даних процесів. Визначено, що ефективне оцінювання ризикостійкості потребує застосування відповідного науково-методичного інструментарію, для її адекватної характеристики.

Діагностика ризикостійкості не може вважатися повною і достатньою без зв'язку з рядом інших аспектів господарювання, оскільки це не дозволить визначити вплив ризиків на кінцеві результати функціонування підприємства. Відзначено, що в сучасних умовах господарювання це набуває неабиякої важливості й актуальності. Визначено, що критерії та індикатори ризикостійкості мають відображати вплив зовнішніх і внутрішніх ризиків, як-то: економічні; політико-правові; соціально-демографічні; ринкові; фінансові; тощо. Досліджено, що визначення такого набору індикаторів та критеріїв потребує застосування складного методологічного інструментарію інтерпретації невизначеності

середовища господарювання, зі специфічними підходами щодо відбору показників. Також досліджено й інші підходи щодо аналізу та оцінювання ризикостійкості, які дозволяють її пов'язати із стратегічними результатами діяльності підприємства. Відзначено важливість діагностики ризикостійкості у розрізі стратегічного управління суб'єктом господарювання.

При дослідженні змісту і порядку проведення діагностики ризикостійкості також було виявлено, що серед думок науковців переважає ресурсний підхід, оскільки саме він дозволяє якнайширше відобразити взаємозв'язок з внутрішніми факторами формування потенціалу підприємства, що пояснюється практичною спрямованістю на подолання зовнішніх негативних впливів. Таким чином діагностика ризикостійкості надає можливість сформулювати необхідне ресурсне забезпечення та визначити напрями підвищення потенціалу ризикостійкості, з метою забезпечення стабільності функціонування підприємства у майбутньому.

У другому розділі роботи було виконано комплексний аналіз умов, засад та результатів діяльності об'єкта дослідження, а також стану охорони праці на підприємстві. Виявлено, що сфера діяльності підприємства ТОВ «Рідна марка» характеризується нестабільністю умов господарювання, про що засвідчив як статистичний аналіз середовища, так і представлені у роботі експертні висновки фахівців даної сфери. Разом з тим, в даній сфері – внутрішній торгівлі, було виявлено й ряд позитивних трендів, що сприяють успішності господарювання. Незважаючи на притаманні негативні фактори як-то падіння промислового виробництва, зниженням купівельної спроможності, вплив інфляційних процесів та інші, торгівля має важливе значення у розвитку національної економіки.

Аналізуючи діяльність ТОВ «Рідна марка» можна зазначити, що дане підприємство намагається ефективно здійснювати господарювання, дотримується активної конкурентної позиції і прагне здійснювати вплив на ринок та споживачів. Дане підприємство є власником ряду успішних брендів різних продуктів харчування, і поєднує у собі як виробничу, так і торгівельну діяльність, продукція ТОВ «Рідна марка» відповідає вимогам міжнародних систем контролю якості, підприємство планує подальше збільшення ринкової експансії.

Економічні і фінансові результати господарської діяльності підприємства

можна оцінити як позитивні. Так, на ТОВ «Рідна марка» впродовж 2017-2019 рр. спостерігається позитивна тенденція щодо зростання чистого доходу від реалізації продукції – на 185% у 2019 р. проти 2017 р., і на 113% порівняно з 2018 р. Обсяг виробництва продукції у 2019 р порівняно з 2017 р збільшився на 105%, за 2018-2019 рр. зростання становило 27%. Валовий прибуток за 2017-2019 рр. збільшився у 3,3 рази, а за 2018-2019 рр. у 2,3 рази. Чистий прибуток за 2017-2019 рр. збільшився на 46,5%, а за 2018-2019 рр. , але водночас у 2018 р. відбулося різке зниження прибутку через зростання витрат на виробництво продукції.

Також за 2017-2019 рр. зросла й ефективність використання ресурсів підприємства, зокрема за 2017-2019 рр.: продуктивність – на 92,78%; фондоддача – на 2,85 грн./грн. Але істотно зросла тривалість одного обороту оборотних засобів на 596 днів. Рентабельність власного капіталу у 2019 р. складала 31,17 %, що на 4,75 % більше від 2017 р. та на 27,36 % більше порівняно з 2018 р. Тож за результатами аналізу економічних і фінансових показників діяльності ТОВ «Рідна марка» можна зробити висновок, що для забезпечення стабільної та ефективної діяльності на підприємстві необхідно вжити заходів щодо підвищення ефективності використання оборотних коштів, зниження витрат на виробництво продукції.

За результатами проведеної у третьому розділі діагностики з'ясовано стан ризикостійкості підприємства та розроблено пропозиції щодо його підвищення. Застосувавши ресурсний підхід, було проведено розрахунки по ресурсним складовим ризикостійкості та розраховано інтегральний показник ризикостійкості підприємства, а також зроблено його лінгвістичну інтерпретацію. Підприємство характеризується найвищою ризикостійкістю у 2019 році, але протягом досліджуваного періоду її найнижче значення було у 2018 р. За лінгвістичною інтерпретацією ризикостійкості можна зробити висновок, що ТОВ «Рідна марка» можна вважати цілком ризикостійким, проте певні негативні аспекти його діяльності можуть створювати істотні потенційні загрози у майбутньому.

За результатами аналізу стану підприємства з використанням моделі Дж. Фулмера, було теж підтверджено нормальну ризикостійкість. Результати розрахунків засвідчили, що за період 2017-2019 рр. Н-критерій відображав лише

зростання, і це говорить про те, що підприємству банкрутство або інші кризові явища не загрожують, проте не упереджає ймовірність зміни впливу чинників ризику у майбутньому. За результатами даного аналізу було запропоновано заходи, орієнтовані на удосконалення стратегічного управління ризикостійкістю ТОВ «Рідна марка», а також ряд інших заходів для подолання виявлених недоліків господарської діяльності. Зокрема пропозиції включили такі напрями формування ефективної ризикостійкості та захисту від потенційних загроз як оптимізацію майнових комплексів підприємства, впровадження нових форм і методів організації господарювання, систематичний моніторинг за наявністю і якістю ресурсного забезпечення, тощо. Щодо усунення загроз пов'язаних із оборотними коштами, було запропоновано здійснити оптимізацію витрат, мобілізацію внутрішніх ресурсів та підтримка ключових джерел отримання надходжень.

Таким чином можна стверджувати, що отримані результати кваліфікаційної роботи, проведений в роботі аналіз та розроблені в роботі пропозиції можуть бути успішно використані у практичній діяльності ТОВ «Рідна марка», сприятимуть зростанню його ризикостійкості та підвищенню ефективності господарювання.

ГЛОСАРІЙ

Активи – усе чим володіє підприємство (готівка, дебіторська заборгованість, обладнання та майно підприємства).

Амортизація – поступове зношування основних фондів (обладнання, приміщень, будівель) і перенесення цієї частини їх вартості на собівартість виготовленої за їх участю продукції, наданих послуг з метою нагромадження коштів на поновлення основних фондів (для наступного інвестування заміни обладнання, устаткування замість зношених основних фондів).

Аналіз беззбитковості – здійснюється з метою визначення кількості одиниць товару, необхідної для продажу, чи обсягу реалізації послуг, аби окупити всі витрати.

Аналіз господарської діяльності – комплексне вивчення результатів практичної роботи підприємств (фірм) за певний період, оцінка ефективності діяльності з метою виявлення резервів та визначення шляхів діяльності й надання необхідної інформації для оперативного керівництва різними ланками діяльності, одержання передбачених планом (бізнес-планом) показників.

Аналіз фінансового стану – комплекс дій щодо вивчення й аналізу результатів фінансово-господарської діяльності організацій, підприємств, фірм з метою визначення ступеня ефективності використання основних фондів і оборотних коштів для реалізації програм (статутних завдань) організацій, установ, виявлення можливих недоліків, порушень, невикористаних резервів підвищення результативності діяльності.

Баланс бухгалтерський – одна з найважливіших форм бухгалтерської звітності, що відображає стан, обсяги, склад, розміщення, використання і джерела формування матеріальних, фінансових засобів підприємств, організацій, установ різних форм власності на певну дату.

Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Валовий дохід – обчислений у грошовому виразі сумарний річний дохід

підприємства, фірми, одержаний у результаті виробництва і продажу продукції, товарів, послуг.

Валові витрати – сума постійних і змінних витрат за кожного конкретного обсягу виробництва.

Волатильність – ступінь мінливості значення індикатора, змінної, параметра в часі.

Готова продукція – виготовлена на підприємстві, завершена продукція, підготовлена до відправлення, продажу.

Грошовий потік – грошові надходження підприємства мінус його грошові виплати за певний період.

Дебіторська заборгованість – сума боргів, що належить підприємству (фірмі, компанії) і виникла внаслідок невиконання комерційно-господарських, фінансово-грошових зобов'язань з боку юридичних чи фізичних осіб, які є боржниками (дебіторами).

Допустимий ризик – рівень ризику, який фірма погоджується взяти на себе для досягнення мети своєї діяльності та виконання стратегічних завдань.

Дохід – у широкому значенні це будь-яке надходження коштів чи одержання матеріальних цінностей, які мають грошову вартість.

Заборгованість – грошові суми або інше майно, яке приватна особа або організація заборгувала іншій приватній особі або організації.

Збитки – суми втрачених активів, наприклад, через втрати, крадіжки або зобов'язання, які виникли, скажемо, в результаті судового процесу.

Зобов'язання – вимоги, які висуваються до активів підприємства кредиторами або іншими словами нерегульована заборгованість підприємства.

Капітал під ризиком – метод кількісної оцінки ризику, який полягає у віднайденні величини (економічного капіталу), що постійно перебуває під ризиком і відтак може бути втрачена навіть під час звичайної діяльності.

Кредиторська заборгованість – суми, які нараховуються постачальникам за купівлю у них товарів або послуг в кредит.

Неплатоспроможність – неспроможність підприємства, організації чи установи своєчасно платити за своїми зобов'язаннями, що впливають з їх

господарської діяльності.

Норма прибутку – відношення додаткової вартості до загальної суми авансованого капіталу, виражена у процентах.

Оборотні активи – оборотні кошти підприємств, фірм, компаній, що відображаються в активі їхнього бухгалтерського балансу.

Період окупності – кількість часу, необхідна для покриття витрат на той чи інший проект або для повернення коштів, вкладених підприємством за рахунок коштів, одержаних в результаті основної діяльності по даному проекту.

Підприємство – самостійна господарсько-адміністративна самофінансована і самоуправлінська одиниця – юридична особа, яка здійснює виробничі, комерційні, торговельні та інші функції, надає послуги з метою одержання прибутку.

Прибуток – грошове вираження частини чистого доходу, який створюється на підприємствах і використовується державою та підприємствами для розвитку виробництва і забезпечення соціальних потреб членів колективу.

Продуктивність – показник ефективності виробництва, що характеризує випуск продукції в розрахунку на одиницю використаних ресурсів, інших факторів виробництва.

Рентабельність (від нім. *rentabel* – дохідний) – ефективність, прибутковість, дохідність підприємства або підприємницької діяльності. Кількісно рентабельність обчислюється діленням прибутку на витрати.

Ресурси фінансові – грошові фонди фінансової системи, які використовуються для забезпечення безперебійного функціонування і розвитку економіки, на соціально-культурні потреби, потреби оборони й управління.

Ризик – характеристика ситуації, що має невизначеність результату, при обов'язковій наявності несприятливих наслідків.

Ризик – кількісна оцінка небезпек, визначається як частота однієї події при настанні іншої.

Ризик – невизначена подія або умова, яка в разі виникнення має позитивний або негативний вплив на репутацію компанії, призводить до прибутку або втрат у грошовому вираженні.

Ризик – ймовірність можливої небажаної втрати чого-небудь при поганому збігу обставин.

Собівартість продукції – сума грошових витрат підприємства (фірми) на виробництво і збут продукції.

Стійкі пасиви – суми постійної нормальної кредиторської заборгованості, які за умов їх використання порівнюють до власних оборотних коштів.

Точка беззбитковості – об'єм або рівень операцій, при якому сукупний дохід дорівнює сукупним витратам, тобто це точка нульового прибутку або нульових збитків.

Управління активами – діяльність фірми щодо прибуткового (з мінімальним ризиком) розміщення власних і залучених коштів.

Фінансовий стан – стан економічного суб'єкта, що характеризується наявністю у нього фінансових ресурсів, забезпеченням грошовими засобами, необхідними для господарської діяльності та здійснення грошових розрахунків з іншими суб'єктами.

Фінансові результати – результати господарської діяльності підприємств (установ, організацій) усіх форм власності в цілому або окремих ланок їх роботи, виражені в грошовій формі.

Хеджування – метод пом'якшення ризику, який полягає у визначенні об'єкта хеджування та підборі до нього адекватного інструменту хеджування. Полягає в компенсації збитків від об'єкта за рахунок прибутку від інструменту, які виникають за одних і тих самих умов чи подій.

Ціна – грошова оцінка (вираз) вартості уречевленої в товарі праці, грошове вираження вартості товару, величина його вартості.

Чистий дохід – дохід, одержаний підприємством за вирахуванням сплачених податків, зборів.

Чистий прибуток – прибуток від виробничої чи іншої підприємницької діяльності, який залишається після вирахування витрат, сплати боргових зобов'язань, податків і різних обов'язкових відрахувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] / Закон України № 436–IV від 16.01.2003 року – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення – 14.04.2021 р.).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. — URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення – 14.04.2021 р.).
3. Закон України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” від 22.03.2012 № 4618-VI [Електронний ресурс]. — URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення – 28.04.2021 р.).
4. Концепція Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014—2024 рр. від 28.08.2013 № 641-р[Електронний ресурс]. — URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80> (дата звернення – 16.05.2021 р.).
5. Проект Закону України «Про внутрішню торгівлю» [Електронний ресурс]. — URL: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art (дата звернення – 17.05.2021 р.).
6. Артими-Дрогомирецька З.Б. Економічний ризик: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2013. 316 с.
7. Балджи М.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання. Навчальний посібник. Харків: Промарт, 2015. 300 с.
8. Башинська І.О., Макарець Д.О. Управління ризиками в проектах. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 5 (2). С. 38–40.
9. Башинська І.О., Полещук А.А., Мотова А.В. Удосконалення системи управління ризиками на підприємстві. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 17. С. 91–94.
10. Бондаренко С.А. Системне забезпечення стійкого інноваційного розвитку виноробних підприємств : монографія. Одеса : ІПРЕЕД НАНУ, 2018. 563 с.
11. Бортник С.М. Особливості виявлення та управління ризиками в контексті

забезпечення фінансової безпеки держави. *Економічна безпека держави в контексті національних інтересів: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф.*(м. Харків, 23 квіт. 2021 р.). Харків: ХНУВС, 2021. С. 23-25.

12.Внукова Н. М. Розвиток системи фінансового моніторингу за новими міжнародними стандартами. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу: Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (10 квітня 2015 р.)*. Харків. 2015. С. 9-12.

13.Внутрішня торгівля України : монографія / авт. кол. А.А. Мазаракі, В. Д. Лагутін та ін. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 864 с.

14.Внутрішня торгівля. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

15. Гіржева О.М. Стратегічний інструментарій ризик-менеджменту підприємств аграрної сфери. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2017. Вип.185. С. 115-123.

16.Грабина К., Шендрік В. Огляд процесів управління ризиками в ІТ-проектах у контексті стандартів проектного менеджменту. *Управління розвитком складних систем*. 2020. №43. С. 26-32.

17.Гринчуцька В. Моделювання ризиків в економіці та бізнесі. Тернопіль: ТНТУ імені І. Пулюя, 2014. 88 с.

18.Гуменюк В.Я. Управління ризиками: навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2011. 156 с.

19.Демчук Н. І., Безугла Л. С., Ткаліч О. В. Внутрішня торгівля в Україні: стан та перспективи розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 11. С. 111-114. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.11.111.

20.Дикань В. Л. Дослідження міжнародних стандартів управління ризиками. *Бізнес Інформ*. 2014. №1. С. 314-319.

21.Донець Л. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків. К. ЦУЛ, 2012. 464 с.

22.Дослідження тіньової економіки в Україні: майже чверть ВВП – або 846 млрд гривень – перебуває в тіні. Прес-служба Мінекономіки, 2020. URL:

<https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=b2fe7b9f-4e8a-487f-b3f7>.

23. Економічний ризик: методи оцінки та управління: навч. посібник під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, канд. екон. наук Я. М. Кривич. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. 208 с.

24. Євтушенко В. А. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: Економічна серія*. 2010. №842. С. 47-48.

25. Жуков В. В. Особливості врахування ризиків та невизначеності під час оцінювання інвестиційних проєктів *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 28, ч. 2. С. 60–61.

26. Загурський О. Управління ризиками. К.: Ун-т Україна, 2016. 244 с.

27. Закомлистов С. В. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 3. С.55-56.

28. Занора В.О., Зачосова Н.В. Управління ризиками проєктів розвитку підприємства: теоретико-методичні засади. *Приазовський економічний вісник*. 2020. №1(18). С. 82-86.

29. Захаркін О.О. Оцінка ризикостійкості підприємства при управлінні його інноваційним розвитком. *Економічний простір*. 2015. № 98. С. 165-176.

30. Зачко О.Б. Методологічний базис безпеко-орієнтованого управління проєктами розвитку складних систем. *Управління розвитком складних систем*. 2015. Вип. 23 (1). С. 51–55.

31. Івченко І. Ю. Економічні ризики: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 304 с.

32. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств: монографія / С.М. Ілляшенко, О.А. Біловодська. – Суми: Університетська книга, 2010. 281 с.

33. Ільчук М. М., Панкратова Л. Л. Розвиток торгівлі та проблеми в ланцюгах товаропостачання продовольства в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 8. С. 22-30.

34. Карпунцов М.В. Ризикостійкість підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 3. С. 71-76.

35. Кігель В.Р. Ризикологія: теоретичні основи та прикладні задачі, моделі і

методи: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. К.: Міленіум, 2017. 230 с

36.Климчук М.М., Титок В.В., Поляк О.П. Система управління ризиками підприємства: цифровізація, фінансування, інновації. *Topical issues of practice and science*. 26-2021. С. 120.

37.Коваленко В. Фінансові ризики та шляхи їх мінімізації. Правовий аспект. К.: Знання, 2011. 320 с.

38.Ковальчук Т. Макроекономічні ризики. Класифікаційні знаки, способи виміру, шляхи мінімізації. К.: Знання, 2012. 301 с.

39.Кравченко О.С. Ризикостійкість як передумова ефективного розвитку підприємства: індикатори визначення та методика діагностики. *Вісник ДонНУЕТ*. 2013. №4 (60). С. 81-90.

40.Кузьмін О.Є. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків: навчальний посібник. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2012. 212 с.

41.Кулакова С.Ю., Касмініна К.О. Ризикостійкість підприємства як передумова його розвитку: сутність та індикатори визначення. *Агросвіт*. 2017. №12. С. 42-47.

42.Левченко М. К. Методи впливу на ризики ЗЕД підприємств. *Економічний аналіз*. 2012. № 10. С.318-322.

43.Либа В.О., Черевко Я.О., Ткачук В.В. Огляд та аналіз моделей діагностики банкрутства підприємств. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2018. №6. с. 131-137.

44.Лісовська Ю. Кібербезпека. Ризики та заходи. К.: Кондор, 2019. 272 с.

45.Логвінова О.П. Оцінка ризику в інноваційній діяльності на основі критерію ризикостійкості інноваційного потенціалу підприємства. *Вісник Східноукраїнського державного університету ім. В. Даля*. 2011. №10. URL: <http://www.uran.donetsk.ua/~masters/2012/iem/pankova/library/logvinova.pdf>.

46.Матвійчук А. В. Аналіз і управління економічним ризиком: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2015. 224 с.

47.Методика розрахунку обороту роздрібної торгівлі з урахуванням

діяльності фізичних осіб-підприємців. Державна служба статистики України, 2016. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

48.Методичні рекомендації розрахунків індексів фізичного обсягу роздрібного товарообороту, від 06.11.2000, № 353. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

49.Міхно І.С., Коваль В.В. Наволокіна А.С. Управління ризиками соціальної безпеки як фактору сталого розвитку економіки промисловості. *Вісник економічної науки України*. 2020. №1. С. 148-153.

50.Мороз В.М. Ризик-менеджмент: навч. посібник / В.М. Мороз, С.А. Мороз. Харків: НТУ «ХП», 2018. 140 с.

51.Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: навч. посібник / М.Д. Балджи, В.А. Карпов, А.І. Ковальов та ін. Одеса : ОНЕУ, 2013. 670 с.

52.Підприємницькі мережі в торгівлі : монографія / Н. О. Голошубова та ін. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 344 с.

53.Ровенська В. В. Буркацький Ю.Ю. Аналіз сучасного стану розвитку торгівельної галузі України. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 2. С. 145-150.

54.Сергеева О., Донець Л., Шепеленко О. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків. К.: ЦУЛ, 2012. 472 с.

55.Середа О.О. Моніторинг ризиків втрати вартості суб'єктів господарювання. *Інноваційні стратегії та моделі економічних трансформацій в умовах євроінтеграційних викликів*. 2020. с. 98.

56.Синявська О.О. Електронна торгівля в Україні: тенденції та перспективи розвитку. *Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2019. № 9. С. 126-132.

57.Стадник В.В., Йохна В.М. Функціональні стратегії у забезпеченні ризикозахищеності підприємства в процесі інноваційного розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 2. Том 2. С. 95–99.

58. Старостіна А.О. Ризик-менеджмент. Теорія та практика: навч. посіб. К.: ІВЦ Політехніка, 2014. 200 с.

59.Стешенко О.Д. Ризикологія: Навч. посібник / О.Д. Стешенко. – Харків: УкрДУЗТ, 2019. 180 с.

60.Тютченко С. М. Ідентифікація ризиків як фактор економічної безпеки підприємства. *The 2nd International scientific and practical conference —Topical issues of the development of modern science (Sofia, Bulgaria, October 16- 18, 2019)*. Publishing House ACCENT. 2019. С. 91-93.

61.Тютченко С. М., Ходирєва І. О. Комплексна оцінка факторів ризику при розробці інвестиційних проектів. *The 4th International scientific and practical conference – Scientific achievements of modern society (December 4-6, 2019)*. Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2019. p. 235

62.Уманців Ю. М., Міняйло О. І., Чудак В. В. Тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 7. С. 151-162.

63.Федорова А. М. Компаративний аналіз дефініції «Безпека». *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №11. С. 144-148.

64.Федотова І. В. Екзогенні та ендогенні фактори впливу на життєздатність підприємств транспортно-логістичної сфери. *Економіка транспортного комплексу*. 2020. Вип. 35. С. 94-122.

65.Федулова І.В., Сагайдак Ю.А. Формування ризик-апетиту підприємства. *Науковий вісник Полісся*. 2018. №1(13). С. 47-53.

66.Фещур Р.В. Економічна стійкість підприємства – становлення понятійного базису *Проблеми економіки та управління*. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. №684. С. 284-290.

67.Фурча Т.В., Васильків Н.М. Модель управління ризиками проектів. *Потенційні шляхи розвитку науки (частина I): матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 20-21 листопада 2020 року*. Київ: МЦНІД, 2020. с. 43.

68.Харченко Т.М. Роль ризик-менеджменту на підприємствах за сучасних умов господарювання. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т.4. №1. С. 135-142.

69.Чичуліна К., Касмініна К. Оцінка ризикостійкості підприємств цукрової галузі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Випуск 16. С.

155-161.

70. Шиманська Л. М. Модель управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. №10. С. 206-209.

71. Шишкіна О. В. Концептуальні основи визначення схильності до ризику промислових підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 28, Ч.2. С.153-157.

72. Якименко Ю. М. Вибір підходу до оцінки економічної безпеки бізнесу в організації. *Економіка. Сер. Менеджмент. Бізнес*. 2015. № 3 (13). С. 133-142.

73. Calvo Porral C., Levy-Mangin J.-P. Food private label brands: the role of consumer trust on loyalty and purchase intention. *British Food Journal*. 2016. Vol. 118. No. 3. P. 679-696. <https://doi.org/10.1108/BFJ-08-2015-0299>.

74. ISO/IEC 27005:2011. Information technology. Security techniques. Information security risk management. ISO, 2011. 76 p.

75. ISO/IEC31010:2009. Risk management. Risk assessment techniques. ISO, 2009. 34 p.

76. Kulińska E. The significance of the cost accounting of the risk of logistic processes in the evaluation of the value added. *Congress Proceedings – CLC 2012 (Carpathian Logistics Congress)*. Jesenik, 2012. P. 192–198.

77. Kurudzhi Y. Development of the optimization model of production and delivery plans taking into account uncertainty factors. *Eastern European Journal of Enterprise Technologies*. 2015. Vol. 4. Issue 3. P. 12–15.

78. Kvasha S., Pankratova L., Koval V., Tamošiūnienė R. Illicit Financial Flows in Export Operations. *Agricultural Products. Intellectual Economics*. 2019. № 13(2). P. 195-209. <https://doi.org/10.13165/IE-19-13-2-10>.

79. Quantitative Risk Management : Concepts, Techniques and Tools. Alexander J. McNeil, Rudiger Frey, Paul Embrechts, 2005. 554p.

80. Sun C., Xiang Y., Jiang S., Che Q. A supply chain risk evaluation method based on fuzzy TOPSIS. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2015. Vol. 5. Issue 2. P. 150–161.